

प्रदेश आयोजना बैंक दिग्दर्शन २०७९

प्रदेश सरकार

प्रदेश नीति तथा योजना आयोग

गण्डकी प्रदेश, पोखरा, नेपाल

२०७९

मुख्यमन्त्री

गण्डकी प्रदेश
पोखरा, नेपाल

शुभकामना मन्तव्य

गण्डकी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनामा 'समृद्ध प्रदेश र सुखी प्रदेशवासी' दीर्घकालीन सोच कायम गरिएको छ । उपलब्ध स्रोत साधनको अत्युत्तम प्रयोगबाट प्रदेशको दिगो विकासको प्रतिवद्धता पूरा गर्नका लागि अहिलेको विकास प्रक्रियामा विशेष सुधार गर्नु आवश्यक छ । प्रदेशको आवधिक योजनाका लक्ष्य, दिगो विकास लक्ष्यहरू, पन्ध्रौं योजना लगायतका विकासका बृहत मार्गचित्र पूरा गर्नका लागि योजनाको पहिचानदेखि कार्यान्वयन र यसको दिगोपनाका लागि संरचनात्मक सुधारको आवश्यकता मससुस गरी प्रदेश सरकारले आयोजना बैंक दिग्दर्शन तयार पारेको छ ।

हाम्रा प्रयासहरू दिगो, सुशासन र सन्तुलित विकासतर्फ निर्देशित हुनुपर्छ भन्ने कुरा हामीले बुझेका छौं । यी उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न प्रादेशिक आवधिक योजनाले विकासका प्राथमिकताहरू तय गर्दा विशेष ध्यान दिएको छ । तर नेपालले लामो समयदेखि योजनावद्ध विकास अभ्यास गर्दै आएका पनि लक्षित प्रतिफल प्राप्त गर्न नसक्नुमा मूलतः योजना पहिचान, छनौटदेखि यसको कार्यान्वयनमा वैज्ञानिक विधि अवलम्बन गर्न नसक्नु नै हो । उच्च तहको राजनीतिक प्रतिवद्धताको कमी तथा प्रशासनिक कुशलता नहुँदा मुलुकले विकासमा द्रुतता पाउन सकेको अवस्था छैन ।

दसकौंदेखि योजना सुशासनमा देखिएको गम्भिर समस्यालाई सम्बोधन गर्ने गरी नीति तथा योजना आयोगले परियोजनाहरूको पहिचान, मूल्यांकन, प्राथमिकता निर्धारण, छनोट, कार्यान्वयन, अनुगमन र यसको दिगोपना लगायतका चरणलाई व्यवस्थित गर्न दिग्दर्शन तयार पारेकोमा हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । जसले विकास आयोजनाहरूको पर्याप्त तयारी र तिनलाई प्रभावकारी र सफल बनाउन पारदर्शी प्रणाली स्थापना गर्नेछ भन्ने मेरो विश्वास छ । यस दिग्दर्शनको पूर्ण कार्यान्वयन मार्फत् योजना तर्जुमादेखि कार्यान्वयनमा उल्लेख्य सुधार ल्याउन प्रदेश सरकारका विषयगत मन्त्रालय र सबै स्थानीय तहका बीचमा सघन सहकार्य आवश्यक पर्दछ । साथै उच्च राजनीतिक र प्रशासनिक तहबाट यसको कार्यान्वयनमा विशेष इमान्दारिता प्रस्तुत गरिने प्रतिवद्धता व्यक्त गर्दछु ।

२०७९ कात्तिक

कृष्णचन्द्र नेपाली पोखरेल

प.सं. २०७९/८०
च.नं.

प्रदेश सरकार
प्रदेश नीति तथा योजना आयोग
गण्डकी प्रदेश, पोखरा

भूमिका

नेपालको सार्वजनिक निकायमा योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा सुशासन कायम गर्न नसक्नु सधैंको र सबैको टाउको दुखाइको विषय बन्दै आएको छ। यसले गर्दा मुलुकले खोजेको विकास लक्ष्य हासिल हुन नसक्नुका साथै सीमित स्रोत साधनको उचित प्रयोगमा समेत समस्या आउँदा जनतामा व्यापक निराशा सिर्जना भएको छ। विशेषतः भौतिक पूर्वाधारका योजना र त्यसमा पनि ठूला योजनाहरू मुलुकको आवश्यकता भन्दा व्यक्तिको इच्छाका योजना छनौट हुने, योजनामा जनताको अपनत्व नहुने, कार्यान्वयनका लागि आवश्यक तयारी पूरा नभएका योजना छनौट हुनुले योजना कार्यान्वयनमा ढिलाई हुने र कतिपय योजना आर्थिक तथा प्राविधिक दृष्टिकोणबाट उपयुक्त समेत नहुँदा समग्र योजना तर्जुमा प्रणाली नै असफल भएको छ।

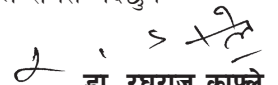

गण्डकी प्रदेशको आवधिक योजनाले २०८७ सम्ममा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गरी समृद्ध प्रदेशको दीर्घकालीन सोच पूरा गर्ने परिकल्पना गरेको छ। सरकारको आवधिक योजनाका लक्ष्य हासिल गर्न कार्यान्वयन योग्य र प्रतिफलयुक्त परियोजनाको छनौट महत्वपूर्ण हुन्छ। यसका लागि आयोजनाहरूको पहिचान, मूल्याङ्कन, प्राथमिकता निर्धारण, छनौट, कार्यान्वयन र त्यसको दिगोपनाका लागि पर्याप्त तयारी गर्नुपर्ने हुन्छ। प्रदेश नीति तथा योजना आयोग दीर्घकालीन योजना, कार्यक्रम र आयोजना तर्जुमा गर्नका साथै विकास कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको समन्वय, अनुगमन र मूल्याङ्कनका लागि प्रदेश सरकारको तोकिएको निकाय हो। आफ्नो जिम्मेवारी र प्रदेशको आवश्यकतालाई आत्मसात गर्दै आयोगले आयोजना बैङ्क दिग्दर्शन तयार पारेको छ। यसको कार्यान्वयनले ठिक योजना छनौट हुने, योजना तोकिएको समय, लागत र गुणस्तरमा सम्पन्न हुने अवस्थाको सुनिश्चितता गर्दछ।

गण्डकी प्रदेश सरकारको २०७९, असोज २६ को निर्णय बमोजिम लागू भएको यो दिग्दर्शनको प्रभावकारी कार्यान्वयन स्थानीय तह समेतमा गर्ने र निजी क्षेत्र तथा विकास साझेदारलाई समेत योजना छनौट तथा कार्यान्वयनमा सहभागी गराउने वातावरण तयार पारी योजनावद्ध विकासको असफलताको लामो दुश्चक्रलाई अन्त्य गर्ने विश्वास लिएको छु।

यो दिग्दर्शन तयारी प्रक्रियामा खटिने प्रदेश नीति तथा योजना आयोगका माननीय सदस्यहरू डा. सुवास अधिकारी र माया तिमिसनाप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु। यस कार्यमा हामीलाई सधैं प्रेरित र नेतृत्व गर्नु हुने माननीय मुख्यमन्त्रीप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु। साथै माननीय मन्त्रीहरू, पूर्वमुख्यमन्त्री, माननीय विपक्षी दलका नेता, प्रदेश सभाका माननीयहरू, प्रमुख सचिव, विभिन्न मन्त्रालयका सचिव, विज्ञहरूका साथै प्रदेश नीति तथा योजना आयोगका सचिव एवम् सम्पूर्ण कर्मचारीप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु।

अन्त्यमा, यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सम्बद्ध सबै पक्षमा हार्दिक अपिल समेत गर्दछु।
विसं २०७९ कात्तिक

डा. रघुराज काफ्ले
उपाध्यक्ष

प्रदेश नीति तथा योजना आयोग
गण्डकी प्रदेश, पोखरा, नेपाल

फोन:- ०६१-४६४८४१, ईमेल:- ppcgandaki@gmail.com, Website:- ppc.gandaki.gov.np

मन्तव्य

नेपालको सार्वजनिक निकायमा योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा सुशासन कायम गर्न नसक्नु सधैंको र सबैको टाउको दुखाइको विषय बन्दै आएको छ। यसले गर्दा मुलुकले खोजेको विकास लक्ष्य हासिल हुन नसक्नुका साथै सीमित स्रोत साधनको उचित प्रयोगमा समेत समस्या आउँदा जनतामा व्यापक निराशा सिर्जना भएको छ। विशेषतः भौतिक पूर्वाधारका योजना र त्यसमा पनि ठूला योजनाहरू मुलुकको आवश्यकता भन्दा व्यक्तिको इच्छाका योजना छनौट हुने, योजनामा जनताको अपनत्व नहुने, कार्यान्वयनका लागि आवश्यक तयारी पूरा नभएका योजना छनौट हुनुले योजना कार्यान्वयनमा ढिलाई हुने र कतिपय योजना आर्थिक तथा प्राविधिक दृष्टिकोणबाट उपयुक्त समेत नहुँदा समग्र योजना तर्जुमा प्रणाली नै असफल भएको छ।

गण्डकी प्रदेशको आवधिक योजनाले २०८७ सम्ममा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गरी समृद्ध प्रदेशको दीर्घकालीन सोच पुरा गर्ने परिकल्पना गरेको छ। सरकारको आवधिक योजनाका लक्ष्य हासिल गर्न कार्यान्वयन योग्य र प्रतिफलयुक्त परियोजनाको छनौट महत्वपूर्ण हुन्छ। यसका लागि आयोजनाहरूको पहिचान, मूल्याङ्कन, प्राथमिकता निर्धारण, छनौट, कार्यान्वयन र त्यसको दिगोपनाका लागि पर्याप्त तयारी गर्नुपर्ने हुन्छ। प्रदेश नीति तथा योजना आयोग दीर्घकालीन योजना, कार्यक्रम र आयोजना तर्जुमा गर्नका साथै विकास कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको समन्वय, अनुगमन र मूल्याङ्कनका लागि प्रदेश सरकारको तोकिएको निकाय हो। आफ्नो जिम्मेवारी र प्रदेशको आवश्यकतालाई आत्मसात गर्दै आयोगले आयोजना बैङ्क दिग्दर्शन तयार पारेको छ। यसको कार्यान्वयनले ठिक योजना छनौट हुने, योजना तोकिएको समय, लागत र गुणस्तरमा सम्पन्न हुने अवस्थाको सुनिश्चितता गर्दछ।

प्रदेश सरकारको नेतृत्वमा यो दिग्दर्शनको प्रभावकारी कार्यान्वयन स्थानीय तह समेतमा गर्ने र निजी क्षेत्र तथा विकास साझेदारलाई समेत योजना छनौट तथा कार्यान्वयनमा सहभागी गराउने वातावरण तयार पारी योजनाबद्ध विकासको असफलताको लामो दुश्चक्रलाई अन्त्य गर्ने विश्वास लिएको छु।

यो दिग्दर्शन तयारी प्रक्रियामा खटिने प्रदेश नीति तथा योजना आयोगका माननीय सदस्यहरू डा. सुवास अधिकारी र माया तिमिसिनाप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु। यस कार्यमा हामीलाई सधैं प्रेरित र नेतृत्व गर्नु हुने माननीय मुख्यमन्त्रीप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु। साथै माननीय मन्त्रीहरू, पूर्वमुख्यमन्त्री, माननीय विपक्षी दलका नेता, प्रदेश सभाका माननीयहरू, प्रमुख सचिव, विभिन्न मन्त्रालयका सचिव, विज्ञहरूका साथै प्रदेश नीति तथा योजना आयोगका सचिव एवम् सम्पूर्ण कर्मचारीप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु।

अन्त्यमा, यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सम्बद्ध सबै पक्षमा हार्दिक अपिल समेत गर्दछु।

विसं २०७९ कात्तिक

डा. रघुराज काफ्ले

उपाध्यक्ष

प्रदेश नीति तथा योजना आयोग
गण्डकी प्रदेश, पोखरा, नेपाल

विषय सूची

खण्ड एक: प्रारम्भिक	१
१.१ परिचय	१
१.२ आयोजना बैंक तर्जुमा दिग्दर्शनको उद्देश्य	२
१.३ आयोजना बैंक तर्जुमा दिग्दर्शनको आवश्यकता	२
१.४ आयोजना बैंक तर्जुमा दिग्दर्शन स्वीकृति तथा कार्यान्वयन	३
१.५ प्रदेश आयोजना बैंक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली	३
खण्ड दुई: आयोजना बैंकको परिचय	४
२.१ पृष्ठभूमि	४
२.२ सोच	५
२.३ प्रदेश आयोजना बैंकको औचित्य	६
२.४ प्रदेश आयोजना बैंकको उद्देश्य	६
खण्ड तीन: आयोजना तर्जुमा	७
३.१ आयोजना छनौटका चरणहरू	७
३.१.१ आयोजनाको पहिचान	७
३.१.२ पूर्व-सम्भाव्यता अध्ययन/गुरुयोजना तर्जुमा	८
३.१.३ सम्भाव्यता/विस्तृत अध्ययन/विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन	९
३.२ आयोजना स्वीकृति प्रक्रिया	९
३.३ आयोजना छनौटका चरणको विस्तृतीकरण	१०
३.३.१ अवधारणा विकास र स्वीकृति	११
३.३.१.१ आयोजना पहिचान	१३
३.३.१.२ विकल्प खोज/उत्तम विकल्प पहिचान	१५
३.३.१.३ अवधारणा विकास प्रतिवेदन निर्माण	१५
३.३.१.४ अवधारणापत्र स्वीकृति प्रक्रिया	१६
३.३.२ आयोजना मूल्याङ्कन (पूर्व-सम्भाव्यता अध्ययन/ गुरुयोजना तर्जुमा)	१६
३.३.२.१ पूर्व-सम्भाव्यता अध्ययन	१६

३.३.२.२ गुरुयोजना तर्जुमा	१८
३.३.३ आयोजना मूल्याङ्कन (सम्भाव्यता अध्ययन र विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन)	१८
३.३.३.१ सम्भाव्यता अध्ययन	१८
३.३.३.२ विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन	२१
३.४ अन्य क्षेत्रका आयोजनाहरू	२२
३.५ आयोजना प्राथमिकीकरण	२२
३.६ आयोजना स्वीकृति र मध्यमकालीन खर्च संरचनामा बजेट विनियोजन	२३
खण्ड चार: संरचनागत व्यवस्था	२५
४.१ आयोजना बैंक निर्देशक समिति	२५
४.२ आयोजना बैंक प्राविधिक समिति	२५
४.३ मन्त्रालयगत आयोजना बैंक प्राविधिक समिति	२६
४.४ बजेट सीमा	२७
४.५ समितिको व्यवस्था	२७
अनुसूचीहरू	२८
अनुसूची १ : आयोजना अवधारणापत्रको ढाँचा	२८
अनुसूची २ : उत्तम विकल्प मूल्याङ्कन तथा पहिचान विधि श्रेणीमापनका आधार र मापदण्डहरू	३२
अनुसूची ३ : विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदनको आधारभूत रूपरेखा	३४
अनुसूची ४ : सामाजिक क्षेत्र/सालवसालीका आयोजना तयार गर्ने ढाँचा	३८
अनुसूची ५ : आयोजना प्राथमिकीकरणका आधारहरू	४०
अनुसूची ६ : नयाँ आयोजनाको प्राथमिकीकरण विधि	५०
अनुसूची ७ : आयोजना विश्लेषण प्रक्रिया	५२

खण्ड एक: प्रारम्भिक

१.१ परिचय

नेपालको संविधानले व्यवस्था गरे बमोजिमका सात वटा प्रदेश मध्ये साविकका धौलागिरी अञ्चलका ४ जिल्ला, गण्डकी अञ्चलका ६ जिल्ला र लुम्बिनी अञ्चलको नवलपरासी जिल्लाको बर्दघाट सुस्ता पूर्वको भू-भाग समेटि ११ जिल्लाको गण्डकी प्रदेश कायम भएको हो। प्रदेश सरकार संचालनका लागि आवश्यक ऐन, कानूनको तर्जुमा, योजनावद्ध विकास कार्यक्रम संचालन, नेपाल सरकार र स्थानीय तह सँग आपसी समन्वय एवं सहयोग आदान प्रदान आदि कार्य गर्न प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ ले निर्देशित गरे बमोजिम विभिन्न मन्त्रालय तथा मातहतका कार्यालय मार्फत प्रदेशको सम्वृद्धि एवं सुशासनको प्रयास जारी रहेको छ।

प्रदेशको नीति निर्माण र योजना तर्जुमा प्रकृत्यालाई वैज्ञानिक र पारदर्शी बनाउन गण्डकी प्रदेश सरकारले प्रदेश नीति तथा योजना आयोग (गठन तथा कार्य सञ्चालन) आदेश, २०७४ जारी गरी २०७५ श्रावण ६ गते नीति तथा योजना आयोग गठन गरेको छ। यस आयोगलाई योजना तर्जुमा र नीति निर्माण सम्बन्धमा प्राप्त कार्यदिश बमोजिमका काम गर्दै आएको छ। गण्डकी प्रदेश सरकारले आफ्नो “समृद्धि र सुखका” लक्ष्य प्राप्त गर्न प्रथम पञ्चवर्षीय योजना (आ.व. २०७६/७७-२०८०/८१) तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ।

यस योजनामा समावेशी आर्थिक वृद्धि, गरिबी निवारण, स्थानीय उत्पादनसँग सघन सम्बन्ध भएको पर्यटन क्षेत्रको विस्तार, उर्जाको उत्पादन, प्रयोग र निकासी, कृषिको आधुनिकीकरण, औद्योगिकीकरण, गुणस्तरीय भौतिक पूर्वाधारको निर्माण, प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षाको विस्तार, गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको सुदृढीकरण, जलवायु अनुकूलन आर्थिक क्रियाकलाप सञ्चालन र सुशासनको माध्यमबाट सामाजिक न्यायसहितको “समृद्ध प्रदेश र सुखी प्रदेशबासी”को लक्ष्य प्राप्त गर्न उपलब्ध स्रोत र साधनको अधिकतम र दक्षतापूर्वक प्रयोग गर्ने प्रतिवद्धता गरिएको छ।

प्रदेशको नीति निर्माण र योजना तर्जुमा प्रकृत्यालाई व्यवहारिक र सन्तुलित बनाउन योजनाहरूको बैज्ञानिक ढङ्गबाट छनौट एवं प्राथमिकीकरण हुन जरुरी छ। अव्यस्थित रूपमा योजना छनौट गर्ने, योजनाका लागि बजेट विनियोजन भएपछि मात्र संभाव्यता अध्ययन गर्ने तथा विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार पार्ने जस्ता परिपाटीका कारण ठूला एवं गौरवका आयोजनाहरू समेत अलपत्र परेको अवस्थामा गण्डकी प्रदेश प्रदेश नीति तथा योजना आयोगको काम कर्तव्य र अधिकारमा लाभ लागत लगायतका विविध विश्लेषणको आधारमा आयोजना बैंक तर्जुमा गरी स्वीकृत कार्यविधि अनुसार आयोजना तयारी तथा छनौटसम्बन्धी काम गर्ने कुरा उल्लेख भए बमोजिम आयोजना बैंक दिग्दर्शन तयार पारिएको छ। आयोजना बैंक तर्जुमा दिग्दर्शन तयार भए सँगै गण्डकी प्रदेशमा आयोजना बैंक स्थापना हुने र बैज्ञानिक छनौट विधिबाट योजना तर्जुमा तथा बजेट विनियोजन हुन गई प्रदेशका रणनीतिक एवं गौरवका आयोजनाहरू निर्धारित समय र लागतमा सम्पन्न हुने अपेक्षा गरिएको छ।

१.२ आयोजना बैंक दिग्दर्शनको उद्देश्य

आयोजना बैंक दिग्दर्शनको मुख्य उद्देश्य प्रदेशका महत्वपूर्ण आयोजनाहरू पहिचान एवं छनौटको निश्चित मापदण्ड तयार गरी सोहि बमोजिम आयोजना छनौटको प्रक्रियाको थालनी गर्न सरोकारवाला मन्त्रालय, विभाग तथा निकायहरूलाई मार्गनिर्देश गर्नु रहेको छ साथै प्रमाणमा आधारित योजनाको छनौटको निश्चित मापदण्डका माध्यमबाट प्रदेश सरकारद्वारा चयन गरिएका विकास आयोजनाहरू तोकिएको लागतमा गुणस्तर सुनिश्चित हुने गरी निर्धारित समयमा सम्पन्न हुने अवस्था सृजना गर्नु रहेको छ।

१.३ आयोजना बैंक दिग्दर्शनको आवश्यकता

नेपालमा आयोजनाको पहिचान, संभाव्यता अध्ययन, डिजाइन तथा लागत अनुमान, लाभ विश्लेषण र प्राथमिकता निर्धारण बिना नै आयोजना छनौट र बजेट विनियोजन गर्ने र बजेट विनियोजन पश्चात् आयोजनाको संभाव्यता अध्ययन, सर्भेक्षण र विश्लेषण गरी आयोजना कार्यान्वयन गर्ने प्रचलन रहेको छ। यसबाट प्रतिफलमुखी, वित्तीय र आर्थिक रूपमा संभाव्य आयोजना छनौट तथा प्राथमिकीकरण जटिल हुनका साथै आयोजना सम्पन्न गर्न पर्याप्त बजेट विनियोजन नहुने, आयोजनाको लागत शुरू अनुमान भन्दा बढी हुने, आयोजना समयमै सम्पन्न नहुने र गुणस्तर कायम गरी आयोजना सम्पन्न नहुने स्थिति कायम रहेको छ। अध्ययन तथा विश्लेषण र प्राथमिकता निर्धारण बिना नै आयोजना छनौट गर्दा हचुवाको भरमा धेरै टुक्रे आयोजना छनौट भइ बजेट समेत विनियोजन हुने तर यसबाट ठोस उपलब्धि हासिल हुन नसक्ने समस्या विद्यमान रहेको छ। पूर्व तयारी बिना आयोजना छनौट गर्दा कार्यान्वयनको चरणमा आउने विभिन्न समस्या र जोखिम पहिचान हुन नसकी आयोजनाबाट अपेक्षित प्रतिफल प्राप्त हुन सकिरहेको छैन भने कतिपय अवस्थामा प्रत्युत्पादक समेत बन्न पुगेका छन्। आयोजनाको पहिचान गर्ने प्रणाली नहुँदा ठुला र रूपान्तरणकारी आयोजनाहरू कार्यान्वयनमा नआउने र आएमा पनि वैज्ञानिक छनौट प्रणाली नभएकोले श्रोतको सुनिश्चितता नभई कार्यान्वयनमा समस्या आउने गरेको छ।

विकास आयोजना चक्रका प्रमुख चरणहरू मध्ये आयोजना पहिचान र तयारी पहिलो चरण हो। यस चरणमा आयोजनाको पहिचान, पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन, वित्तीय तथा जोखिम विश्लेषण र छनौट आदि कार्य गरिन्छ। विशेष गरी आयोजनाको पहिचान, पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन र विस्तृत आयोजना प्रतिवेदनको आधारमा मात्र आयोजनाको सही पहिचान र त्यसको प्राथमिकता निर्धारण गर्न सकिन्छ। प्राथमिकताका आधारमा छनौट गरिएका आयोजनाहरूका लागि आर्थिक स्रोत जुटाउन र आयोजनाको प्रकृति र स्वरूपको आधारमा आयोजना कार्यान्वयनको ढाँचा समेत निश्चित गर्न सकिन्छ।

१.४ आयोजना बैंक दिग्दर्शन स्वीकृति तथा कार्यान्वयन

आयोजना बैंक दिग्दर्शन, गण्डकी प्रदेश नीति तथा योजना आयोगबाट सिफारिस भई गण्डकी प्रदेश मन्त्रपरिषदबाट स्वीकृत भएसँगै लागु हुनेछ। प्रदेश सरकार मातहतका सबै मन्त्रालयका प्रतिनिधि तथा सरोकारवालाहरूको सहभागितामूलक छलफल तथा अन्तरक्रियामा तयार गरिएको आयोजना बैंक दिग्दर्शन कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित मन्त्रालय, निकायहरू, विभाग, महाशाखा/शाखा, निजी क्षेत्र, गैर सरकारी तथा अन्य सङ्घ संस्था र सरोकारवालालाई उपलब्ध गराइनेछ।

स्वीकृत आयोजनालाई प्रदेश सरकारको वार्षिक बजेट, मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा आवधिक योजनाका माध्यमबाट कार्यान्वयन गरिनेछ। आयोजना बैंकमा समावेश भएका आयोजनाहरू कार्यान्वयनका लागि संघीय सरकार, स्थानीय तहहरू, राष्ट्रिय/अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरू, दातृ निकायहरू तथा निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरिनेछ। यसका लागि आयोजना बैंकमा सूचीकृत आयोजनाहरू आवधिक योजनामा समावेश गरी सोही योजनाका आधारमा मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्नुपर्दछ। त्यसैगरी आयोजना बैंकमा सूचीकृत नभएका तर आवधिक योजनामा रहेका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको संभाव्यता अध्ययन तथा विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गर्ने र सो बमोजिम आयोजना अवधारणा पत्र तयारी र प्राथमिकता निर्धारण गरी आयोजना बैंकमा सूचीकृत गर्नुपर्दछ। यसरी आयोजना बैंकमा सूचीकृत भएका आयोजनाहरूको मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरी कार्यक्रम तथा आयोजनामा स्रोत निश्चित गरी सोही बमोजिम वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्नुपर्दछ। यस प्रकार आयोजना बैंकलाई आवधिक योजना तथा मध्यमकालीन खर्च संरचना मार्फत वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा जोडेर कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ।

१.५ प्रदेश आयोजना बैंक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली

प्रदेश आयोजना बैंक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली, गण्डकी प्रदेश नीति तथा योजना आयोगद्वारा व्यवस्थापन गरिएको विद्युतीय सूचना प्रणाली हो, जसमा नीति तथा योजना आयोगले प्रमाणित गरेका आयोजनाहरूको सूची प्रकाशित गरिएको हुन्छ। आयोजना बैंक दिग्दर्शनले निर्धारित गरेका सम्पूर्ण प्रकृया पूरा गरी योजना कार्यान्वयनका लागि तयारी अवस्थामा रहेका प्रस्तावित योजनाहरू मात्र यो सूचना प्रणालीमा समावेश हुनेछन्। विद्युतीय प्रणालीमा प्रविष्ट भएका आयोजनाहरूलाई नीति तथा योजना आयोगले कार्यान्वयनको लागि मन्त्रालय तथा निकायलाई सिफारिस गर्ने तथा अवधारणा विकास प्रतिवेदनमा अस्पष्ट भएका विषयवस्तुमा स्पष्टता प्रदान गर्न सुझाव दिने वा राय/सुझाव सङ्कलन गर्न सक्नेछ। आयोजना कार्यान्वयनको प्रगति विवरणबारे सम्बन्धित सरोकारवालाहरूलाई सुशुचित गर्न तथा कार्यान्वयन पक्षले अनुगमन एवं मूल्याङ्कन गर्न यो सूचना प्रणाली महत्वपूर्ण हुनेछ।

खण्ड दुई: आयोजना बैंकको परिचय

२.१ पृष्ठभूमि

समावेशी, सन्तुलित तथा दिगो सामाजिक-आर्थिक विकास गरी सामाजिक न्यायसहितको समृद्धि र सुख हासिल गर्न योजनाबद्ध विकास आवश्यक हुन्छ। योजनाका लक्ष्य प्राप्त गर्न आयोजनाको तथ्यपरक पहिचान, प्राथमिकीकरण तथा छनौट गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने हुन्छ। आयोजना पहिचानको चरणमा आयोजनाका सामाजिक, आर्थिक र वातावरणीय पक्षहरूको मूल्याङ्कन गरी आयोजनाका सबल पक्ष, कमजोरी, अवसर तथा जोखिम पक्षहरू विश्लेषण गर्नुपर्दछ। आयोजना कार्यान्वयनमा लैजानुपूर्व पहिचान भएका आयोजनाको सामाजिक, आर्थिक र वातावरणीय पक्षहरूको तुलनात्मक विश्लेषण गरी प्राथमिकीकरण र छनौट गर्नुपर्दछ। त्यसैगरी, आयोजना कार्यान्वयनको चरणमा देखापर्ने बहुआयामिक जटिलताहरूको उचित व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ।

समग्रमा, स्रोत विनियोजनमा प्रभावकारिता तथा कार्यान्वयनमा दक्षता अभिवृद्धिका लागि कार्यान्वयन योग्य आयोजनाको पहिचान र तिनको छनौट आधारभूत आवश्यकता हो। कार्यान्वयनका लागि छनौट भएका विकास आयोजनाहरू जो सरकारको प्राथमिकताको क्षेत्रभित्र परेका, तथ्य र आवश्यकतामा आधारित, कार्यान्वयनयोग्य, पर्याप्त पूर्व तयारी भएका, लाभ लागत विश्लेषण गरिएका, स्रोत सुनिश्चित भएका तथा निर्धारित लागत र समयमै सम्पन्न भई उच्च प्रतिफल दिने खालका हुन्छन् तिनको छुट्टै सूची बनाउनु पर्दछ। यसरी सम्पूर्ण पूर्वतयारी सकिएर कार्यान्वयनका लागि तयारी अवस्थामा रहेका आयोजनाहरूको विस्तृत विवरण सहितको संग्रह सूची नै आयोजना बैंक हो। अर्थात् सरकारले आयोजना कार्यान्वयन गर्नुपूर्व निर्धारित मापदण्डका आधारमा आयोजना पहिचान, लेखाजोखा, छनौट र प्राथमिकीकरण गरी लगानीका तयार पारेको योग्य आयोजनाहरूको अध्यावधिक सूची नै आयोजना बैंक हो।

राष्ट्रिय योजना आयोग (गठन तथा कार्य सञ्चालन) आदेश, २०७४ ले राष्ट्रिय योजना आयोग अन्तर्गत आयोजना बैंकको स्थापना र सञ्चालन गरी संघीय स्तरमा कार्यान्वयन हुने विकास आयोजना तथा कार्यक्रमको मूल्याङ्कन, लेखाजोखा तथा परीक्षण गर्ने व्यवस्था गरेको छ। तथ्य र आवश्यकतामा आधारित आयोजनाको पहिचान, छनौट तथा प्राथमिकीकरण प्रक्रियामा आयोजना बैंकको महत्त्वलाई आत्मसात गर्दै पन्ध्रौँ योजना (आ.व. २०७६/७७ - आ.व. २०८०/८१) ले समेत राष्ट्रिय आयोजना बैंकको संस्थागत व्यवस्थाको लागि मार्ग प्रशस्त गरेको छ। आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ मा समेत आयोजना बैंक सम्बन्धी कानूनी प्रावधानहरू राखिएका छन्। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा २४ अनुसार गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो अधिकारक्षेत्र भित्रका विषयमा स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिक विषय

क्षेत्रगत मध्यमकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई लागू गर्नुपर्नेछ। त्यस्तै, अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ मा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले योजना बनाएर मात्र खर्च गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको छ। प्रदेश नीति तथा योजना आयोग (गठन तथा संचालन) आदेश २०७४, को दफा ८ मा आयोगको काम कर्तव्य र अधिकारमा आयोजना बैंक र स्वीकृत कार्यविधि अनुसार आयोजना तयारी तथा छनौटसम्बन्धी काम गर्ने संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको सहलगानी हुने आयोजना छनौट र पूर्व तयारी गर्न आवश्यक काम गर्ने, प्रदेशस्तरका ठूला आयोजनाहरूको छनौट गर्ने, निजी क्षेत्र, सहकारी, सामुदायिक वा बाह्य लगानीका आयोजनाहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने व्यवस्था रहेको छ। त्यस्तै प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा १६ मा आयोजना बैंकको व्यवस्था गरिएको छ।

सूचीकृत आयोजनाको प्रविष्टिका लागि आयोजना बैंक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास गरिनु पर्दछ। यसबाट आयोजनासँग सम्बन्धित सरोकारवालाहरूलाई आवश्यक तथ्याङ्क लिन, प्रमाणित वा पुष्टि गर्न, विश्लेषण तथा व्याख्या गर्न तथा आयोजनासँग सम्बन्धित सम्पूर्ण सूचना र जानकारी प्राप्त गर्न सहज हुनेछ। यसले आयोजना तोकिएको समय तथा निर्धारित लागतमा सम्पन्न भए/नभएको अनुगमन/मूल्याङ्कन गर्न साथै आवधिक कार्यप्रगतिको लेखाजोखा गर्न मद्दत गर्नेछ। सोही अनुरूप राष्ट्रिय योजना आयोगले पनि स्रोत विनियोजनको प्रभावकारिता तथा कार्यान्वयनमा दक्षता अभिवृद्धि गर्न नेपाल सरकार अन्तर्गतका मन्त्रालय तथा निकायलाई सहजीकरण गर्नका निम्ति राष्ट्रिय आयोजना बैंक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलाई विद्युतीय प्रणालीमार्फत सञ्चालनमा ल्याएको छ।

प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग (गठन तथा कार्य सञ्चालन) आदेश, २०७४ र प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना (आ.व. २०७६/७७ - आ.व. २०८०/८१) ले समेत प्रदेशस्तरको आयोजना बैंकको संस्थागत विकासको मार्ग प्रशस्त गरेको हुँदा प्रदेश आयोजना बैंकको स्थापना र सञ्चालन गर्न प्रदेश नीति तथा योजना आयोगले यो दिग्दर्शन जारी गरेको छ। आयोजना पहिचान, छनौट र प्राथमिकीरण दिग्दर्शनमा आधारित हुनेछ। गण्डकी प्रदेश अन्तर्गतका स्थानीय तहले समेत आयोजना छनौटमा यो दिग्दर्शनलाई उपयोग गर्न सक्नेछन् साथै स्थानीय तहले आफ्ना आयोजनाहरू गण्डकी प्रदेश आयोजना बैंकमा सूचीकृत गर्न चाहेमा आयोजनासँग सम्बन्धित मन्त्रालयमार्फत अवधाराणा पत्र पेश गर्न सक्नेछन्।

२.२ सोच

“गण्डकी प्रदेशको समन्यायिक, सन्तुलित र दिगो विकासका लागि सुव्यवस्थित आयोजना बैंक स्थापना तथा कार्यान्वयन।”

२.३ प्रदेश आयोजना बैंकको औचित्य

गण्डकी प्रदेश नीति तथा योजना आयोग (गठन तथा कार्य सञ्चालन) आदेश, २०७४ ले निर्दिष्ट गरे अनुसार प्रदेश नीति तथा योजना आयोगले लाभ लागत लगायतका विविध विक्षेपणको आधारमा आयोजना बैंक (Project Bank) र स्वीकृत कार्यविधि अनुसार आयोजना तयारी तथा छनौट सम्बन्धी काम गर्ने, प्रदेशस्तरका ठूला आयोजनाहरूको छनौट गर्ने तथा प्रदेशमा निजी क्षेत्र र बाह्य लगानीका आयोजनाको इन्जिनियरिङ्ग, प्रोक्योरमेन्ट कन्ट्र्याक्टिङ्ग, (EPC) इन्जिनियरिङ्ग, प्रोक्योरमेन्ट, कन्ट्र्याक्टिङ्ग एण्ड फाइनान्सिङ्ग (EPCF) र विल्ड वोन अपरेट एण्ड ट्रान्सफर (BOOT) प्रणालीमा आयोजना निर्माण सम्बन्धी काम गर्ने साथै आयोजना बैंक र आयोजना तयारीको लागि सार्वजनिक-निजी साझेदारी इकाईको रूपमा काम गर्ने भनि तोकिएको छ।

प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४; अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४; आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ र नियमावली, २०७७ को व्यवस्थाले रणनीतिक महत्वका आयोजनाको पहिचान, संभाव्यता अध्ययन, प्रतिफलमुखी, वित्तीय र आर्थिक रूपमा संभाव्य आयोजना छनौट तथा प्राथमिकीकरण गर्ने र सो अनुसार स्रोत साधनको विनियोजन गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि आयोजना बैंक स्थापना गर्नुपर्ने देखिन्छ।

२.४ प्रदेश आयोजना बैंकको उद्देश्य

प्रदेश गौरवका आयोजना तथा रणनीतिक महत्वका आयोजनाको पहिचान, लेखाजोखा, छनौट र प्राथमिकीकरण सहित गण्डकी प्रदेशको समग्र अर्थतन्त्र तथा सामाजिक विकासमा अधिकतम फाइदा पुर्याउने आयोजनाहरूको सूची तयार गर्नु आयोजना बैंकको मूल उद्देश्य हो। यसको विशिष्ट उद्देश्य देहायबमोजिम रहेका छन्:

- तथ्यपरक विधि र मापदण्डमा आधारित आयोजना पहिचान, लेखाजोखा (पूर्व मूल्याङ्कन), छनौट, प्राथमिकीकरण गर्ने प्रणालीको विकास र अभ्यास गर्नु,
- कार्यान्वयन योग्य आयोजनाको सूची तयार गर्नु,
- प्रतिफलमुखी, वित्तीय र आर्थिक रूपमा सम्भाव्य आयोजना छनौट गर्नु,
- आवधिक योजना र मध्यमकालीन खर्च संरचनासँग आयोजना बैंकको तादात्म्यता कायम गरी प्राथमिकता प्राप्त आयोजना तथा कार्यक्रमहरूमा बजेट विनियोजन सुनिश्चित गर्नु,
- प्रदेशको बजेट विनियोजनमा दक्षता, आयोजना व्यवस्थापनमा कुशलता र योजना सुशासनमा प्रभावकारिता कायम गरी सार्वजनिक स्रोतको अधिकतम उपयोग स्थापित गर्नु।

खण्ड तीन: आयोजना तर्जुमा

३.१ आयोजना छनौटका चरणहरू

आवश्यक पूर्वतयारी बिनाका आयोजना कार्यान्वयनमा लैजाने विद्यमान परिपाटिले अधिकांश विकास आयोजनाहरू तोकिएको समय र निर्धारित लागतमा सम्पन्न हुन सकिरहेका छैनन्। जसबाट सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनमा अत्याधिक चाप पर्न गएको छ भने विकास साझेदारहरू समेत विद्यमान विकास आयोजना प्रशासनसँग विश्वस्त हुन सकिरहेका छैनन्। आयोजनाको पहिचान, लेखाजोखा, छनौट, प्राथमिकीकरण, स्रोत विनियोजन, परिचालन र कार्यान्वयनसम्मका चरणहरूमा दक्षता र प्रभावकारिता हासिल गर्दै विकास आयोजना प्रशासनप्रति विश्वसनीयता कायम गर्न सकिएको छैन। कतिपय आयोजनाहरू संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा दोहोरिएका समेत छन्। उपलब्ध सीमित स्रोत साधनको सही समयमा सही तरिकाले अधिकतम परिचालन गरी उच्चतम प्रतिफल प्राप्त गर्न र विकास आयोजना प्रशासन सञ्चालनमा प्रभावकारिता, दक्षता एवम् सुशासन कायम गर्दै प्रदेशले आत्मसात गरेको “समृद्ध प्रदेश: सुखी प्रदेशवासी”को आकाङ्क्षालाई साकार पार्नु आवश्यक छ। यसका लागि आयोजना पहिचान देखि कार्यान्वयन सम्मका चरणलाई व्यवस्थित गर्न आवश्यक छ।

आयोजना चक्रका चरणहरू मध्ये पहिलो चरणमा आयोजनाको पहिचान गरिन्छ भने दोस्रो चरणमा पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन तथा तेस्रो चरणमा विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयारी कार्य गरिन्छ। विशेष गरी आयोजनाको पहिचान, पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन र विस्तृत आयोजना प्रतिवेदनको आधारमा मात्र आयोजनाको सही पहिचान र त्यसको प्राथमिकता निर्धारण गर्न सकिन्छ। प्राथमिकताका आधारमा छनौट गरिएका आयोजनाहरूका लागि आर्थिक स्रोत जुटाउन र आयोजनाको प्रकृति र स्वरूपको आधारमा आयोजना कार्यान्वयनको प्रक्रियागत ढाँचा समेत निश्चित गर्न सकिन्छ।

आयोजना व्यवस्थापनमा आयोजनाहरूको पहिचान, लेखाजोखा, छनौट र प्राथमिकीकरण आधारभूत आवश्यकता हो। यसै तथ्यलाई आत्मसात गर्दै आयोजना तयारीका सबै चरणमा औपचारिक प्रक्रियालाई अनिवार्य पालना गर्नुपर्ने शर्तको रूपमा गण्डकी प्रदेशको प्रदेश आयोजना बैंक दिग्दर्शन तयार गरिएको छ। आयोजना बैंकमा आयोजना सूचीकृत हुनका लागि निश्चित स्वीकृति प्रक्रिया निर्धारण गरिएको छ। आयोजना विकास र छनौटका चरणहरू निम्नानुसार हुनेछन्।

३.१.१ आयोजनाको पहिचान

प्रभावकारी विकास व्यवस्थापनका लागि प्रथमतः उपयुक्त आयोजनाको पहिचान अवधारणा निर्माणहुनु अपरिहार्य पर्दछ। यस चरणमा निश्चित समय र बजेटको दायरा भित्र रही आयोजना

अवधारणा तयार गर्न पूरा गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरूको सूचीसहितको प्रारम्भिक प्रस्ताव तयार गरिन्छ। विषयगत मन्त्रालयहरूले विषयक्षेत्रगत उद्देश्यलाई राष्ट्रिय, प्रदेश तथा स्थानीय तहका योजनाका उद्देश्यसँग तादात्म्यता राख्दै आयोजना अवधारणापत्र तयार पारी स्वीकृतिको लागि प्रदेश नीति तथा योजना आयोगमा पठाउनु पर्ने छ।

- (क) आयोजना बैंकमा आयोजना प्रविष्ट गर्नको लागि मन्त्रालय वा निकायले पहिलो चरणमा आयोजनाको अवधारणा विकास गरी नीति तथा योजना आयोगमा वा आयोगले स्थापना गरेको आयोजना बैंकको व्यवस्थापन प्रणालीमा प्रविष्ट गर्नुपर्ने छ।
- (ख) अवधारणा विकास भई व्यवस्थापन प्रणालीमा प्रविष्ट भएका आयोजनाहरूलाई नीति तथा योजना आयोगले गुरुयोजना निर्माण वा पूर्व सम्भाव्यता अध्ययनको लागि मन्त्रालय तथा निकायलाई स्वीकृति दिने वा अवधारणा विकास प्रतिवेदनमा अस्पष्ट भएका विषयवस्तुमा स्पष्टता प्रदान गर्न सुझाव दिने वा आयोजना अस्वीकृत गर्न सक्नेछ।
- (ग) सामाजिक क्षेत्र तथा विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन आवश्यक नपर्ने सालवसाली क्रियाकलापहरूको हकमा पनि आयोजनाको लागत, प्रकृया, यसबाट वार्षिक तथा समग्र रूपमा उपलब्ध हुने आर्थिक-सामाजिक विकासको अनुमानित प्रतिफल, प्रभाव र असर विश्लेषण गरी अवधारणा विकास गर्नु पर्दछ।

३.१.२ पूर्व-सम्भाव्यता अध्ययन/गुरुयोजना तर्जुमा

आयोजना तयारीको दोश्रो चरण आयोजना प्रस्तावको स्वीकृति प्रक्रिया र आयोजना लेखाजोखा विधिसँग सम्बन्धित छ। आयोजना लेखाजोखा प्रक्रियाले उपयुक्त विकल्पहरूको खोजी गर्न, सरकारलाई विकास आयोजना प्राथमिकीकरण, छनौट र स्वीकृति दिन, कुशल स्रोत विनियोजन आधार प्रदान गर्न, गुणस्तर सुनिश्चित गर्न, पारदर्शी तरिकाले निर्णयहरूको औचित्य स्थापित गर्न सघाउ पुर्याउँछ। आयोजनाको लेखाजोखा प्रक्रियाको लागि विषयगत मन्त्रालयले आवश्यकता बमोजिम गुरुयोजना, सम्भाव्यता अध्ययन र विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार पार्नुपर्दछ। त्यसपछि सम्बन्धित मन्त्रालयले आयोजना प्रस्ताव तयार पारी सम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन संलग्न गरी प्रदेश नीति तथा योजना आयोगमा पेश गर्नेछ। दोश्रो चरणका मुख्य कार्यहरू देहाय बमोजिम छन्।

- (क) आयोजनाको अवधारणा विकास प्रतिवेदन स्वीकृत भई गुरुयोजना निर्माण वा पूर्व सम्भाव्यता अध्ययनको लागि स्वीकृति दिइएका आयोजनाहरूको तोकिएको ढाँचामा अध्ययन गरी प्रतिवेदन सहित परीक्षण तथा मूल्याङ्कनको लागि प्रविष्ट गर्नुपर्ने छ।
- (ख) मन्त्रालयसँगको समन्वयमा आयोगले थप अध्ययन गर्न नपर्ने प्रकृतिका आयोजनालाई सीधै

कार्यान्वयन योग्य आयोजनाको रूपमा आयोजना बैंकमा प्रविष्ट गर्न सक्नेछ भने थप अध्ययन जस्तै सम्भाव्यता वा विस्तृत अध्ययन के गर्नुपर्ने हो विश्लेषण गरी मन्त्रालय तथा निकायलाई सुझाव दिनेछ। त्यस्तै, आयोजनाले प्रतिवेदनमा अस्पष्ट रहेका विषयवस्तुमा स्पष्टता प्रदान गर्न सम्बन्धित मन्त्रालय तथा निकायलाई सुझाव दिने वा कार्यान्वयन योग्य नदेखिएमा अस्वीकृत गर्न सक्नेछ। यस चरणमा अस्वीकृत भएका आयोजना छनौटमा नपरेका आयोजनाको समूहमा राखिनेछ।

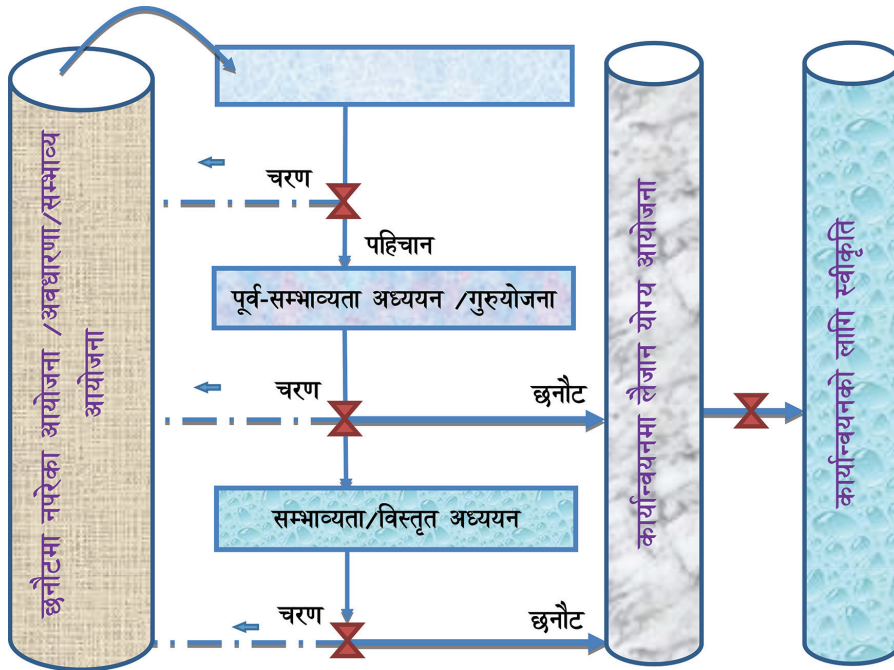
३.१.३ सम्भाव्यता/विस्तृत अध्ययन/विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन

आयोजना बैंकको सूचीमा समाविष्ट भएका आयोजनालाई प्राथमिकीकरण र आयोजना तत्परता मूल्याङ्कनका आधारमा थप जाँच गर्न आवश्यक हुन्छ। यसरी गरिने आयोजनाको छनौट र प्राथमिकीकरणको प्रणालीबद्ध प्रक्रियाले आयोजनाको प्रतिफलयुक्त छनौटमा मद्दत पुर्याउँछ। यस चरणका मुख्य कार्यहरू देहाय बमोजिम छन्।

- (क) सम्भाव्यता अध्ययन/विस्तृत अध्ययन/विस्तृत परियोजना प्रतिवेदनको लागि स्वीकृति प्रदान गरिएका आयोजनाको मन्त्रालय वा निकायले तोकिएको ढाँचामा प्रतिवेदन निर्माण गरी आयोगमा बुझाउने छ।
- (ख) आयोगले कार्यान्वयन योग्य आयोजना पहिचान गरी कार्यान्वयनमा लैजान योग्य आयोजनाको समूहमा प्रविष्ट गर्ने वा कार्यान्वयन योग्य नदेखिएमा अस्वीकृत गर्न सक्नेछ। यस चरणबाट अस्वीकृत भएका आयोजनालाई छनौटमा नपरेका आयोजनाको समूहमा राखिनेछ।

३.२ आयोजना स्वीकृति प्रक्रिया

आयोजना बैंकमा आयोजना प्रविष्ट गर्न आयोजनाको अवधारणा विकास गरी आयोजना पहिचान गरिन्छ। आयोजनाको विस्तृत परीक्षण तथा मूल्याङ्कनको लागि आवश्यकता अनुसार गुरुयोजना/पूर्व सम्भाव्यता र विस्तृत सम्भाव्यता/विस्तृत अध्ययन जस्ता अध्ययनहरू गरिन्छ (चित्र १)। अवधारणा विकास भएका आयोजनाहरूलाई चरण १ मा राखी परीक्षण तथा मूल्याङ्कन गरिन्छ। गुरुयोजना वा पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन भएका आयोजनाहरूलाई चरण २ मा राखी परीक्षण तथा मूल्याङ्कन गरिन्छ। विस्तृत सम्भाव्यता वा विस्तृत अध्ययन भएका आयोजनाहरूलाई चरण ३ मा राखी परीक्षण तथा मूल्याङ्कन गरिन्छ।

चित्र १: आयोजना पहिचान, मूल्याङ्कन, प्राथमिकीकरण र छनौटको प्रक्रिया/चक्र

सबै आयोजनाहरूको अनिवार्य रूपमा अवधारणा विकास गरी प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्दछ। विषय क्षेत्रगत आयोजनाहरूको प्रकृति र आवश्यकताका आधारमा गुरुयोजना निर्माण, पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत सम्भाव्यता र विस्तृत अध्ययन गर्दै आयोजना प्राथमिकीकरण तथा छनौट गरी कार्यान्वयनको लागि स्वीकृति प्रदान गरिनेछ। प्रदेश नीति तथा योजना आयोगले आवश्यकता अनुसार विषय क्षेत्रगत विज्ञ, मन्त्रालयका सचिवसँगको समन्वयमा आयोजना पहिचान, परीक्षण तथा मूल्याङ्कन, प्राथमिकीकरण र छनौट गर्नेछ।

आयोजना बैंकमा रहने आयोजनाहरूको स्वीकृत प्रक्रिया चित्र १ मा उल्लेख गरे अनुसार हुनेछ। आयोजना बैंकको विभिन्न चरणका आयोजना छनौटको प्रक्रियाको विस्तृतीकरण निम्नानुसार हुनेछ।

३.३ आयोजना छनौटका चरणको विस्तृतीकरण

आयोजनाको वैज्ञानिक छनौटले यसको गुणस्तरीयता र कार्यान्वयनको प्रभावकारितालाई सुनिश्चित गर्दछ। तदनुसार विकास आयोजनाहरूको पहिचान, मूल्याङ्कन, छनौट र प्राथमिकताको व्यवस्थित प्रक्रियाको विकास गरिएको छ। आयोजना पहिचान, मूल्याङ्कन, प्राथमिकीकरण र छनौट संघीय

तथा प्रदेशको विकास योजनाको समग्र उद्देश्य, रणनीति र प्राथमिकताहरूसँग मेलखाने हुनु पर्दछ। यसले विकास समस्या वा आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्नको लागि मद्दत पुर्याउनेछ। दिग्दर्शनमा आयोजनाहरूको छनौटको लागि एक व्यवस्थित प्रक्रियाको परिकल्पना गरिएको छ। प्रत्येक चरणको एक विस्तृत प्रक्रिया तय गरिएको छ। संचालनमा रहेका आयोजनाहरूको लागि अलग एकीकृत ढाँचा विकसित गरिएको छ।

३.३.१ अवधारणा विकास र स्वीकृति

अवधारणा विकास, आयोजना विकासको शुरुवाती चरणमा सन्दर्भ सामाग्रीहरूको अध्ययन र स्थलगत अनुगमन मार्फत गरिने कार्य हो। सामान्यतया, अवधारणा विकास न्यूनतम स्रोत साधन र छोटो समयभित्र रही उस्तै प्रकृतिका आयोजना प्रतिवेदन तथा सम्बन्धित प्रकाशनहरू, द्वितीय स्रोतबाट प्राप्त हुन सक्ने तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू र सामान्य स्थलगत अवलोकन गरी तयार गरिन्छ। अवधारणा विकास गर्दा आयोजना विकासको उद्देश्य, आयोजनाको भौगोलिक सीमा, लाभान्वित पक्ष, आयोजना स्थलमा निर्माण हुन सक्ने संरचनात्मक र गैर-संरचनात्मक अवयवहरू, आयोजनासँग सम्बन्धित सरोकारवालाहरू, आयोजनाको प्राविधिक, सामाजिक, आर्थिक, वातावरणीय पक्ष र आयोजना विकासका विभिन्न वैकल्पिक परिदृश्यहरू आदिको बारेमा एक तहको स्पष्टता प्रदान गरिनुपर्दछ। त्यस्तै, आयोजनालाई अगाडि बढाइएको खण्डमा अर्को चरणमा गरिने कार्य जस्तै: थप अध्ययन र अध्ययनको दायरा, अध्ययन विधि र संकलन गर्नुपर्ने तथ्याङ्क तथा सूचना र आयोजना विकासको लागि अनुमान गरिएको स्रोत साधनको व्यवस्थाको लागि आवश्यक निर्णयहरू लिन तथ्यपरक र वस्तुपरक आधारहरू तय गर्नुपर्दछ। अवधारणा विकास भइसकेपछि गुरुयोजना वा पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन वा सम्भाव्यता अध्ययन वा विस्तृत अध्ययन के गर्ने त्यसबारे आयोजनाको विश्लेषण गरी निक्क्यौल गर्नुपर्दछ।

अवधारणा विकासका लागि विकल्प विश्लेषण, उत्तम विकल्प छनौट तथा अवधारणा विकास प्रतिवेदन निर्माण कार्य सम्बन्धित मन्त्रालय तथा निकायले गर्नेछ यद्यपि उक्त कार्यमा कुनै कठिनाई भएमा प्रदेश नीति तथा योजना आयोगसँग सहजीकरणका लागि माग गर्न सकिनेछ।

देहायका विषयवस्तुलाई ध्यान दिई आयोजनाको अवधारणा विकास गर्नु पर्दछ।

- (क) संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय नीति तथा योजनाले निर्दिष्ट गरेका समष्टिगत विषयहरू,
- (ख) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहका प्राथमिकताहरू,
- (ग) सार्वजनिक नीति, योजना र कार्यक्रमहरू,

- (घ) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहका विषय क्षेत्रगत गुर्योजना तथा आवधिक योजनाहरू,
- (ङ) अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरू,
- (च) सम्बन्धित क्षेत्रमा रहेका समस्या, चुनौती र अवसरहरू,
- (छ) आवश्यकता तथा माग र स्रोत विश्लेषण,
- (ज) क्षेत्रगत, जिल्लागत र स्थानीय तहगत विकासको सन्तुलन,
- (झ) दिगो, न्यायिक र समावेशी विकास,
- (ञ) सरोकारवालाहरूको विश्लेषण र सुझाव,
- (ट) जनप्रतिनिधिहरूको राय तथा सुझाव,
- (ठ) विषय विज्ञहरूको राय सुझाव,
- (ड) समान प्रकृतिका विकास आयोजना कार्यान्वयनको राष्ट्रिय, प्रादेशिक तथा अन्तर्राष्ट्रिय अनुभव आदि,
- (ढ) अन्तर्राष्ट्रिय विकास निकाय र तिनका नीति तथा कार्यक्रमहरू,

माथि उल्लेखित विषयवस्तुका आधारमा विषयगत मन्त्रालयको योजना महाशाखाबाट प्रत्येक आयोजनाको आयोजना अवधारणापत्र सम्बन्धित मन्त्रालय मार्फत प्रदेश नीति तथा योजना आयोगमा पेश गर्नु पर्दछ। आयोजना अवधारणापत्र तर्जुमा गर्दा आयोजनाको शुरुवात तथा कार्यान्वयनको जिम्मेवारी तथा वित्तीय व्यवस्थापन बारे आयोजनाको लागि सम्बद्ध महाशाखा तथा एकाइको निकट समन्वयमा गरिनुपर्दछ।

यस्तो अवधारणापत्र अनिवार्य रूपमा प्रदेश आयोजना बैंक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (PPBMIS) मार्फत पेश गर्नुपर्दछ। आयोजना अवधारणापत्रको मूल्याङ्कनका लागि आयोजना बैंकसँग सम्बन्धित निर्देशिका तथा प्रदेश आयोजना बैंक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (PPBMIS) मा राखिएको परीक्षण सूचीको प्रयोग गरिन्छ। आयोजना अवधारणापत्रले स्वीकृति पाउनका लागि तल उल्लेखित ६ वटा प्रश्नको जवाफ दिन आवश्यक छ।

१. प्रस्तावित आयोजना संघ र प्रदेश सरकारको विकास रणनीतिसँग सम्बद्ध छ/ छैन ?
२. आयोजना प्राविधिक रूपले सम्भाव्य छ/छैन?
३. आयोजना आर्थिक र वित्तीय रूपमा सम्भाव्य छ/ छैन ?
४. वित्तीय स्रोत व्यवस्थापन गर्न सकिने छ/ छैन ?
५. आयोजना दिगो कार्यान्वयन गर्न संस्थागत क्षमता छ/छैन ?
६. छनौट गरिएको प्रविधि उपयुक्त छ/ छैन ?

आयोजना अवधारणापत्र स्वीकृत गर्ने वा अस्वीकृत गर्ने निकाय प्रदेश नीति तथा योजना आयोग हो। आयोगले आवश्यक ठानेमा अवधारणापत्रमा संशोधन गर्न समेत सुझाव दिन सक्नेछ। प्रदेश सरकार मन्त्रपरिषदले विशेष निर्णय गरेको अवस्थामा बाहेक प्रदेश नीति तथा योजना आयोगबाट आयोजना अवधारणापत्रको सैद्धान्तिक स्वीकृति बिना नयाँ आयोजनाहरू शुरू गरिने छैनन्।

विषयगत मन्त्रालयद्वारा पेश गरिएको अवधारणापत्रसम्बन्धी निर्णय प्रदेश नीति तथा योजना आयोगमा पेश भएको मितिबाट ३ हप्ताभित्र सो विषयमा सम्बन्धित मन्त्रालयलाई जानकारी गराउनु पर्नेछ। आयोजना अवधारणापत्रको मूल्याङ्कन पछि गरिने यस्तो निर्णयमा आयोगले निम्न मध्ये कुनै एक निर्णय भएको जानकारी तोकिएको समय सीमाभित्र सम्बन्धित मन्त्रालयलाई पठाउनुपर्नेछ।

- सैद्धान्तिक स्वीकृति दिने
- पुनरावलोकनका लागि सुझाव माग गर्ने
- प्रस्ताव अस्वीकृत भएको जानकारी दिने।

अवधारणापत्र स्वीकृत भएपश्चात् प्रदेश नीति तथा योजना आयोगले आयोजना अध्ययन र विकासको लागि आवश्यक पर्ने बजेट विनियोजन गर्न आर्थिक मामिला मन्त्रालयसँग आवश्यक समन्वय तथा सिफारिस गर्ने छ। आयोजनाको थप अध्ययनका लागि एक कोष स्थापना गर्न सकिनेछ र उक्त कोषको रकम अवधारणापत्र तयार भएका आयोजनाहरूको पूर्वसम्भाव्यता अध्ययन, सम्भाव्यता अध्ययन र विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गर्ने प्रयोजनका लागि खर्च गरिनेछ वा सम्बन्धित मन्त्रालयले नै आयोजना बैंक दिग्दर्शनको आधारमा प्रदेश नीति तथा योजना आयोगसँग स्वीकृति लिएर अवधारणापत्र तयार भएका आयोजनाहरूको पूर्वसम्भाव्यता अध्ययन, सम्भाव्यता अध्ययन र विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गर्न सक्नेछ। "पुनरावलोकनका लागि सुझाव" भन्ने निर्णय भएको खण्डमा विषयगत मन्त्रालयले आयोगले दिएको सुझाव अनुरूप अवधारणापत्र संशोधन गरी स्वीकृतिको लागि पुनः प्रदेश नीति तथा योजना आयोगमा पठाउनु पर्नेछ (अवधारणा पत्रको ढाँचा अनुसूची १ बमोजिम हुनेछ)।

३.३.१.१ आयोजना पहिचान

विकासका आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्नको लागि उपयुक्त आयोजनाहरूको चयनको पहिलो कदम आयोजना पहिचान हो। आयोजनाको पहिचान गर्दा प्रदेशको आवधिक योजनाको समग्र उद्देश्य, रणनीति र प्राथमिकताहरूसँग सुसंगत बनाउनु पर्दछ। सम्बन्धित मन्त्रालयहरूले प्रदेश लक्ष्यहरूसँग सम्बन्धित रही विकासको उद्देश्य पूरा गर्न उपयुक्त आयोजनाहरूको पहिचान गर्नुपर्दछ। आयोजना

पहिचानले विकासको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्नको लागि प्रारम्भिक प्रस्तावको विकास गर्दछ। यसको लागि प्राथमिक र द्वितीय स्रोतको तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूको मद्दत लिन सकिन्छ। राष्ट्रिय तथा प्रदेशको आवधिक योजनाको लक्ष्य, सरकारको प्रथमिकता, संस्थागत क्षमता, प्राविधिक अनुकूलता, सन्तुलित र दिगो विकासको दायरा भित्र रहेर आयोजना पहिचान र छनौट हुनुपर्दछ।

आयोजना पहिचानका उद्देश्यहरू

१. उत्तम विकल्पहरूको खोज र अन्वेषण गर्नु।
२. सरकारलाई विकास आयोजनाहरू छनौट र प्राथमिकीकरण गर्न सहयोग गर्नु।
३. निर्णयलाई पारदर्शी र तथ्यपरक बनाउनु।
४. सन्तुलित, समानुपातिक र दिगो विकासलाई प्रवर्द्धन गर्नु।
५. उपलब्ध स्रोत साधनको प्रभावकारी परिचालनलाई जोड दिनु।
६. अव्यवस्थित रूपमा हुने योजना छनौट अभ्यासको अन्त्य गर्नु।

आयोजना पहिचान प्रक्रिया

१	आयोजनाको अवधारणा विकास	<ul style="list-style-type: none"> ▪ आयोजनाको माग, सरोकारवालाको रायसुझाव, आवधिक योजना, नीति तथा कार्यक्रम, ▪ स्रोत आँकलन, ▪ सम्भावित विकल्प सहित कार्यान्वयनको ढाँचा, ▪ समस्या तथा अवसरको पहिचान
२	रणनीतिक अध्ययन	<ul style="list-style-type: none"> ▪ क्षेत्रगत र प्रदेश उद्देश्यसँग रणनीतिक तादात्म्यता ▪ रणनीतिक उद्देश्य अनुरूप विकल्पको छनौट
३	उचित विकल्पको पहिचान	<ul style="list-style-type: none"> ▪ उपलब्ध स्रोत साधनबाट अधिकतम लाभ लिने उपायको खोजी र यसका बाधा तथा सीमितताहरूको पहिचान
४	गुरुयोजना/पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन	<ul style="list-style-type: none"> ▪ सम्भावित विषयमा सन्दर्भ सामाग्रीको अध्ययन वा गुरुयोजना/पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन ▪ विषयगत मन्त्रालय/निकायसँग समन्वय र सहमति ▪ सरकारको विकास नीति अनुसार आयोजना वर्गीकरण ३ वर्षे, ५ वर्षे, १० वर्षे
५	अवधारणापत्रको विकास	<ul style="list-style-type: none"> ▪ प्रत्येक आयोजनाको अवधारणापत्र विकास गर्ने

३.३.१.२ विकल्प खोज/उत्तम विकल्प पहिचान

पहिलो चरणमा आयोजनाका विकल्पहरूको विश्लेषण गरी सम्भावित विकास आयोजनाहरूको सूची तयार गर्नुपर्दछ। आयोजना कार्यान्वयनमा समय, लागत र क्षमता जस्ता सीमाभिन्न रहेर प्राप्त संक्षिप्त सूचीबाट उपयुक्त विकल्प छनौट गरिन्छ। यसको लागि आयोजना कार्यान्वयनका अन्य पक्षसहित कम लागतमा उच्च लाभ दिनसक्ने आयोजना छनौट गरिन्छ।

आयोजनाको विकल्प पहिचानका लागि अनुसूची २ बमोजिमका ५ वटा मापदण्ड प्रयोग गरिनेछ। पहिलो मापदण्डको रूपमा लगानीको प्रतिफललाई लिइन्छ जसको वर्गीकरणमा लाभ लागत सूत्रको प्रयोग गरिन्छ। अन्य चारवटा मापदण्डहरूको मूल्याङ्कन सम्बन्धित निकायले निर्धारण गर्नेछन्। तथापि पाँचौं मापदण्ड विषयगत मन्त्रालयहरूले निर्धारण गर्ने भएकोले आयोजना प्रक्रियामा सामञ्जस्य हुने गरी सम्बन्धित मन्त्रालयले विकास गर्नुपर्छ।

उपलब्ध विकल्पहरू विश्लेषण गरी उत्तम विकल्पहरूको संक्षिप्त सूची तयार गरिन्छ। विकल्पहरूको संक्षिप्त सूची तयार गर्दा आयोजनाको लागत, लाभ, सन्तुलित र समन्यायिक विकासको प्राथमिकता आदिको आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुपर्दछ। उत्तम विकल्प छनौटका लागि सम्बन्धित निकायले एक समिति गठन गरी कार्यान्वयनमा ल्याउन सक्नेछ। उत्तम विकल्प छनौट अनुसूची २ बमोजिम गर्नुपर्नेछ।

३.३.१.३ अवधारणा विकास प्रतिवेदन निर्माण

छनौट भएका उत्तम विकल्पहरूको सन्दर्भ सामाग्री अध्ययन विधिबाट अवधारणा विकास प्रतिवेदन तयार गरी प्रदेश नीति तथा योजना आयोगको आयोजना बैंक सूचना प्रणालीमा प्रविष्ट गरी पठाउनु पर्नेछ। आयोजनाको प्रकृति अनुसार आयोगले सम्बन्धित विषयका विज्ञ र मन्त्रालय तथा निकायसँग समन्वय गरी गुरुयोजना निर्माण वा पूर्व-सम्भाव्यता अध्ययन गर्नको लागि सम्बन्धित मन्त्रालय वा निकायलाई स्वीकृति दिने वा पुनरावलोकनको लागि मन्त्रालय तथा निकायलाई सुझाव दिने वा कारण सहित अस्वीकृत गर्न सक्नेछ।

क्रमागत आयोजनाहरूको अवधारणासम्बन्धी व्यवस्था

क्रमागत आयोजना पनि आयोजना बैंकमा प्रविष्ट हुनुपर्दछ। देहायका आयोजनाहरूलाई प्रविष्ट गर्न सकिन्छ:

- कार्यान्वयनका क्रममा रहेका आयोजनाहरू
- शुरु गरिएको तर रकमको कमी भएर वा विभिन्न कारणहरूले लामो समय रोकिएका आयोजनाहरू

- छनौट भएका तर दिग्दर्शन जारी हुनुभन्दा पहिले कार्यान्वयन शुरु नभएका विकास आयोजनाहरू प्रदेश नीति तथा योजना आयोगद्वारा आयोजना अवधारणाको अनुमोदन गरी र सम्बन्धित मन्त्रालयमा सूचना पठाएपछि प्रस्तावित आयोजनाको सम्बन्धित मन्त्रालय वा निकायबाट सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।

३.३.१.४ अवधारणापत्र स्वीकृति प्रक्रिया

आयोजनाको अवधारणापत्र स्वीकृतिका लागि देहायको प्रकृया अवलम्बन गरिनुपर्दछः

१. सम्बन्धित मन्त्रालयले तोकेको ढाँचामा आयोजना अवधारणापत्र नीति तथा योजना आयोगमा बुझाउने ।
२. नीति तथा योजना आयोगको प्राविधिक समितिद्वारा आयोजना अवधारणापत्रको समीक्षा गरी आयोजना विश्लेषण गर्ने ।
३. नीति तथा योजना आयोगद्वारा आयोजना अवधारणापत्र को मूल्याङ्कन गरी बैठकमा पेश गर्ने ।
४. उपाध्यक्षको अध्यक्षतामा बस्ने दफा ४.१ बमोजिमको बैठकले निर्णय गर्ने ।

३.३.२ आयोजना मूल्याङ्कन (पूर्व-सम्भाव्यता अध्ययन/ गुरुयोजना तर्जुमा)

आयोजना बैंक निर्देशक समितिले आयोजनाको अवधारणापत्रको मूल्याङ्कन गरी सिफारिस गरेका आयोजनाहरू दोश्रो चरणका लागि योग्य हुन्छन् । आयोजना छनौटको दोश्रो चरणमा आवश्यकता बमोजिम देहायका विधि/प्रक्रिया अवलम्बन गरिनेछ ।

३.३.२.१ पूर्व-सम्भाव्यता अध्ययन

आयोजनासँग सम्बन्धित प्राविधिक, आर्थिक, सामाजिक र वातावरणीय पक्ष लगायतका विषयवस्तुहरूको प्रारम्भिक विश्लेषण गरी तयार गरिने अध्ययन प्रतिवेदनलाई पूर्व-सम्भाव्यता अध्ययन भनिन्छ । पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन गर्दा सामान्य स्थलगत सर्वेक्षण तथा अन्वेषण र सहजै उपलब्ध हुन सक्ने स्रोत, विधि, प्रविधि र उस्तै प्रकृतिका आयोजनाका विवरण तथा अनुभवको अधिकतम प्रयोग गरिन्छ । पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन मूलतः आयोजनामा निर्माण हुन सक्ने संरचनात्मक र गैर संरचनात्मक अवयवहरूको विकल्पहरू विश्लेषण गरी उत्तम विकल्प सुझाउनमा केन्द्रित हुनुपर्दछ । विकल्पहरू विश्लेषण गर्दा आयोजनाले प्रभाव पार्ने भौगोलिक तथा प्रशासनिक सीमा, आयोजनाका बहुआयामिक विषयवस्तुहरू तथा सरोकारवाला, संरचनात्मक र गैर-संरचनात्मक अवयवहरूको पहिचान, नक्शांकन तथा सम्भावित लागत अनुमान, आयोजनाबाट हुने आम्दानी र आयोजना

सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको लागत र आयोजनाले पार्ने सामाजिक तथा वातावरणीय प्रभावहरूको प्रारम्भिक विश्लेषण गर्नुपर्दछ। त्यस्तै, आयोजनासँग सम्बन्धित नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था, आयोजना विकासका जोखिम पक्ष, आयोजना कार्यान्वयन योजना तथा समयरेखा आदिको बारेमा पनि स्पष्टता प्रदान गर्नुपर्दछ। समग्रमा, पूर्व-सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदन आयोजनाका विभिन्न परिदृश्यहरू बारे छलफल चलाई उत्तम परिदृश्य छनौट गर्न तथा आयोजना अगाडि बढाउने वा नबढाउने र आयोजना अगाडि बढाउने भएमा अर्को चरणमा सञ्चालन गरिने गतिविधिको लागि आवश्यक जनशक्ति तथा वित्त व्यवस्थापन गर्नमा सहयोगी भएको हुनुपर्दछ। त्यस्तै, कुनै विषयवस्तुमा थप अध्ययन गरी गहन विश्लेषण गर्नुपर्ने भएमा सम्भाव्यता अध्ययन वा विस्तृत अध्ययन, संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन, प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन के निर्माण गर्नुपर्ने हो सोको दायरा निर्धारण गर्नमा समेत सहजीकरण गरेको हुनुपर्दछ।

पूर्व सम्भाव्यता अध्ययनले समेट्ने क्षेत्रहरू

१. प्राविधिक सम्भाव्यता,
२. वित्तीय सम्भाव्यता,
३. आर्थिक सम्भाव्यता,
४. कार्यान्वयन/संस्थागत मूल्याङ्कन,
५. पर्यावरण र सामाजिक मूल्याङ्कन,
६. जोखिम मूल्याङ्कन।

पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदनको सामान्य ढाँचा

१. आयोजनाको पृष्ठभूमि
२. आधारभूत तथ्याङ्क
३. माग विश्लेषण
४. आयोजना विवरण र यसको प्राविधिक पक्ष
५. वैकल्पिक विश्लेषण र प्राथमिक विकल्पहरूको पहिचान
६. अनुमानित लागत र लाभ
७. प्रारम्भिक लागत-लाभ विश्लेषण
८. आर्थिक लाभ विश्लेषण
९. सरोकारवालाहरूको विश्लेषण र संलग्नता।

३.३.२.२ गुरुयोजना तर्जुमा

कुनै पनि आयोजना तथा कार्यक्रम बहुआयमिक तथा जटिल प्रकृतिको छ, ठूलो भूभागमा फैलिएको छ र ठूलो स्रोत साधन चरणबद्ध रूपमा व्यवस्थापन गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने खालको छ भने गुरुयोजना निर्माण गर्नुपर्ने हुन्छ। गुरुयोजनाले संरचनाहरूको प्रारम्भिक डिजाईन, लेआउट र लागत समावेश गरी सामाजिक, आर्थिक र वातावरणीय पक्षको प्रारम्भिक विश्लेषण गरेको हुनुपर्दछ। गुरुयोजनामा राखिएका कार्यक्रमहरू चरणबद्ध रूपमा विस्तृत अध्ययन गरी कार्यान्वयनमा लैजान सकिन्छ। गुरुयोजनामा सम्भाव्यता अध्ययन वा विस्तृत अध्ययन के गर्ने भन्ने आयोजनाको आवश्यकता, आयोजना विकासमा लाग्न सक्ने लागत, आयोजना अध्ययनको लागत, आयोजना विकासमा रहेका बहुआयमिक जोखिम आदि पक्षको विश्लेषण गर्नुपर्दछ। सामान्यतः चरणबद्ध रूपमा स्रोत व्यवस्थापन गर्दै कार्यान्वयनमा लैजानुपर्ने आयोजनाको हकमा स्थलगत अवलोकन, सामान्य सर्वेक्षण र अनुभवको आधारमा आयोजनाका सबै संरचनाहरूको प्रारम्भिक डिजाईन, लेआउट, प्रारम्भिक लागत र स्रोत व्यवस्थापन तथा कार्यान्वयन योजना आदि समावेश गरी गुरुयोजना निर्माण गरिन्छ। गुरुयोजना सबै सरोकारवालाहरूको राय तथा सुझाव समेत समेटी बनाउनुपर्दछ। गुरुयोजना निर्माण आवश्यक पर्ने र नपर्ने निर्णय निर्देशक समितिले विषयगत मन्त्रालय र विज्ञको सुझावमा गर्नेछ।

३.३.३ आयोजना मूल्याङ्कन (सम्भाव्यता अध्ययन र विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन)

३.३.३.१ सम्भाव्यता अध्ययन

सम्भाव्यता अध्ययनमा आयोजनाको आर्थिक, प्राविधिक लगायत विविध पक्षहरूको विश्लेषण र मूल्याङ्कन गरी निराकरण गर्न सकिने सम्भावित जोखिमहरू निर्धारण गरिएको हुन्छ। यसले सर्वोत्तम विकल्पहरूको छनौटलाई सुनिश्चितता प्रदान गर्दछ। विषयगत मन्त्रालयहरूले सार्वजनिक खरिद ऐनको व्यवस्था अनुरूप निर्धारित समयमा सम्भाव्यता अध्ययन सम्पन्न गरी सोको स्वीकृति समेत गर्नुपर्नेछ। आयोजनाको प्रकृति र जटिलता अनुसार विवरणहरू फरक देखिने भए तापनि अन्य सूचना तथा जानकारीका अतिरिक्त सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदनमा प्राविधिक सम्भाव्यता, वित्तीय सम्भाव्यता, आर्थिक सम्भाव्यता, कार्यान्वयन/संस्थागत मूल्याङ्कन, वातावरणीय र सामाजिक मूल्याङ्कन र जोखिम मूल्याङ्कन जस्ता विषयहरू समाविष्ट हुन्छन्। सम्भाव्यता अध्ययनमा निम्न विषयहरू समावेश गर्नुपर्छ (सम्भाव्यता अध्ययनको ढाँचा अनुसूची ४ बमोजिम हुनेछ)।

(क) आयोजनाले प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रूपमा प्रभाव पार्न सक्ने क्षेत्र तथा भौगोलिक र प्रशासनिक सीमा पहिचान गरी आयोजनासँग सम्बन्धित सरोकारवाला, सरकार, निजीक्षेत्र, सहकारी, गैर-सरकारी संस्था, विकास साझेदार तथा आयोजनाबाट प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष लाभान्वित/प्रभावित हुने जनसंख्या आदि विश्लेषण गर्ने।

- (ख) आयोजनासँग सम्बन्धित बहुआयामिक विषयवस्तु अन्तर्गतका प्रकाशन, सफल अभ्यासहरू, तथ्याङ्क तथा विवरण र सम्बन्धित नीति, ऐन, कार्यविधि र मापदण्डहरूको विस्तृतमा पुनरावलोकन तथा समीक्षा गर्ने। आयोजना स्थलको विभिन्न चरणमा स्थलगत अवलोकन, स्थलगत अन्वेषण, सर्वे र तथ्याङ्क संकलन गरी आवश्यक तथ्याङ्क, विवरण तथा सूचनाहरू संकलन, प्रशोधन र प्रमाणीकरण गरी चार्ट, तालिका र नक्शाहरू तयार गर्ने।
- (ग) संकलन गरिएका सूचना तथा तथ्याङ्कहरूलाई अधिकतम रूपमा प्रयोग गरी सामाजिक, आर्थिक र वातावरणीय हिसाबले अनुकूलित, व्यवहारिक र सम्भाव्य हुने गरी आयोजनाको डिजाईन गर्ने।
- (घ) डिजाईन गर्दा प्रयोग गरिएका डिजाइन प्यारामिटरहरू र डिजाईन आउटपुटहरू लगायतका विवरणहरू प्रयोगकर्ता तथा सरोकारवालाले स्पष्ट बुझ्ने गरी उल्लेख गर्ने।
- (ङ) डिजाईन अनुसार सबै कम्पेनेन्टहरूको सर्वे मार्फत प्राप्त टोपोग्राफी तथा म्यापहरूमा लेआउट गरी तोकिएका मापदण्ड ख्याल गर्दै फिल्डमा कार्यान्वयन योग्य हुने गरी विभिन्न स्केल तथा ढाँचामा नक्शा तयार गर्ने।
- (च) आयोजना निर्माणको लागि आवश्यक पर्ने निर्माण सामग्री, जनशक्ति, उपकरण तथा मेशिन र अन्य विविध वस्तुहरूको सो समयको जिल्ला/बजार दररेटका आधारमा इकाइ दररेट विश्लेषण गर्ने।
- (छ) आयोजनाका सबै कम्पेनेन्टहरूको डिजाईन अनुसारको नक्शा, नक्शा अनुसारको परिमाण र दररेट विश्लेषण अनुसारको लागत अनुमान गर्ने।
- (ज) आयोजनाको विभिन्न विधा जस्तै सिभिल संरचना, मेशिनरी, नकारात्मक वातावरणीय प्रभाव, व्यवस्थापन लागत, थप गर्नुपर्ने अध्ययन, अनुसन्धान तथा अन्वेषण, आकस्मिक रूपमा आउने आईटम र आयोजना व्यवस्थापन लागत आदिको आँकलन गरी आयोजनाको कुल लागत अनुमान गर्ने।
- (झ) आम्दानी लेखाजोखा गर्दा सेवा प्रदान गरे वापत निश्चित व्यक्ति, जनसंख्या र संस्थाबाट आयोजनाले लिने शुल्क, दस्तुर, कर, राजस्व लगायतका आम्दानीको स्रोत पहिचान गरी आयोजनाबाट वार्षिक रूपमा हुने आम्दानी अनुमान गर्ने।
- (ञ) आयोजना मर्मत सम्भार र सञ्चालन गर्दा लाग्ने शुल्क, आयोजनाले सरकारलाई बुझाउनु पर्ने आयकर र मूल्य अभिवृद्धि कर, विभिन्न खालका लगानीकर्ताहरूको शेयर, आयोजनाले तिर्नुपर्ने बैंकको व्याजदर र वार्षिक तिर्नुपर्ने बैंकको किस्ता, आयोजना स्थलमा पर्ने नकारात्मक वातावरणीय प्रभावहरूको न्यूनीकरणको लागि आयोजनाले गर्नुपर्ने खर्च, शुल्क, आयोजना निर्माण शुरू र अन्त्य हुने समय र सो अवधिमा हुन सक्ने मूल्य वृद्धि आदिको विश्लेषण गरी

वार्षिक नगदी प्रवाह विश्लेषण गर्ने ।

- (ट) अन्य परिसूचकहरूका अलावा लाभ लागत अनुपात, अन्तरिक प्रतिफल दर, वित्तीय अन्तरिक प्रतिफल दर, आर्थिक अन्तरिक प्रतिफल दर, कुल वर्तमान मूल्य लगायतका परिसूचकहरूका आधारमा विस्तृत आर्थिक विश्लेषण गर्ने ।
- (ठ) आयोजना कार्यान्वयन गर्दै जाँदा लागत, आम्दानी, वार्षिक सञ्चालन खर्च, कार्यान्वयन समय, मूल्यवृद्धि आदिमा फेरबदल आउने हुँदा सम्भावित विभिन्न परिदृश्यहरूको आँकलन गरी विश्लेषण गर्ने र आर्थिक हिसाबले सबैभन्दा उत्तम, दोस्रो, तेस्रो र अन्य विकल्पहरू सुझाउने ।
- (ड) आयोजनाको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार स्थानीय नागरिक, विभिन्न वर्ग तथा समुदाय, अन्य सरोकारवाला र सम्बन्धित विज्ञहरूसँग छलफल तथा बहस गरी आयोजनाले पार्ने वातावरणीय प्रभावहरू जस्तै: संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (Initial Environmental Examination) वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (Environmental Impact Assessment) आदि गर्ने ।
- (ढ) आयोजना विकासको लागि आवश्यक पर्ने जग्गा, जग्गा प्राप्तिको लागि लागत, विधि र समयको विश्लेषण गर्ने ।
- (ण) आयोजना विकासले स्थानीय नागरिक, समुदाय, वर्ग तथा अन्य स्थानीय सरोकारवालाहरूको आय तथा रोजगार सिर्जना गर्नमा खेल्ने भूमिका आँकलन र विश्लेषण गर्ने ।
- (त) आयोजना कार्यान्वयनको लागि उपयुक्त संगठनात्मक स्वरूप, आयोजनाको लागि आवश्यक जनशक्ति, आयोजना कार्यान्वयन संस्थाको क्षमता, स्थानीय नागरिक, विभिन्न वर्ग तथा समुदाय, अन्य सरोकारवालाहरूले आयोजना विकासमा खेल्न सक्ने भूमिका पहिचान गरी र व्यवस्थापनका उपाय सिफारिस गर्ने ।
- (थ) आयोजना कार्यान्वयनको वित्तीय मोडल के हुने पहिचान गर्ने । जस्तै, स्थानीय तह, प्रदेश सरकार र नेपाल सरकार वा दुई वा दुई भन्दा बढी सरकारले साझेदारीमा वा सार्वजनिक निजी साझेदारीमा आयोजनाको विकास गर्ने हो विश्लेषण गरी उपयुक्त वित्तीय मोडल सिफारिस गर्ने ।
- (द) थप अध्ययन लगायतका आयोजना पूर्व तयारी र कार्यान्वयन चरणका विभिन्न गतिविधि समेटे समेटी आयोजना कार्यान्वयन योजना निर्माण गर्ने ।
- (ध) अध्ययनले समेट्न नसकेका विषयवस्तुहरू उल्लेख गरी विस्तृत अध्ययन गर्दा थप गर्नुपर्ने सर्वे, तथ्याङ्क संकलन, अन्वेषण, आयोजनाका विकल्प तथा कम्पोनेन्ट परिवर्तन वा अन्य विषयवस्तु पहिचान गरी सो कार्यको दायरा तथा सोको लागि आवश्यक जनशक्ति, विधि तथा अन्य सान्दर्भिक कुराहरू समावेश गर्ने ।

३.३.३.२ विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन

विस्तृत आयोजना प्रतिवेदनमा प्रस्तुत प्राविधिक, आर्थिक, सामाजिक र वातावरणीय पक्ष लगायतका विषयवस्तुहरूको विश्लेषण गर्दाका सीमितताहरूमा थप विस्तृतीकरण गरी कार्यान्वयनमा लैजान योग्य हुने गरी तयार गरिएको प्रतिवेदनलाई विस्तृत अध्ययन भनिन्छ। कुनै आयोजनाको पूर्व-सम्भाव्यता वा सम्भाव्यता अध्ययन नगरी सिधै विस्तृत अध्ययन गर्न खोजिएको हो भने पूर्व सम्भाव्यता वा सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदनहरू निर्माण गर्दा ख्याल गर्नुपर्ने माथि उल्लेखित विषयवस्तु समेतलाई मध्यनजर गरी विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन निर्माण गर्नुपर्दछ। प्रस्तावित आयोजनाको विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययनको रिपोर्टको अनुमोदन पछि मात्र विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गरिन्छ। सम्भाव्यता अध्ययनको आधारमा तयार पारिने हुनाले यो लगानीको लागि निर्णय गर्न एउटा आधारभूत दस्तावेज हो र यसले आयोजना कार्यान्वयनको समस्या र समाधानको बारेमा बताउँछ जुन आयोजनाको प्रकृति र जटिलता अनुसार फरक हुन्छ। यो सबै आयोजनाहरूको लागि महत्वपूर्ण छ। विशेष गरी ठूला पूर्वाधार आयोजनाहरूको लागि यो आवश्यक हुन्छ। विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन अनुसूची ३ बमोजिम हुनेछ।

विस्तृत आयोजना प्रतिवेदनको मापदण्ड र ढाँचा, आयोजनाको किसिम र क्षेत्रको आधारमा निर्धारण हुने भए तापनि यसमा निम्न कुराहरू समेत समावेश हुनुपर्दछ।

१. क्षेत्र मूल्याङ्कन,
२. आयोजना विवरण,
३. विस्तृत आयोजना अनुसन्धान र सर्वेक्षण,
४. विस्तृत इन्जिनियरिङ्ग डिजाइन,
५. विस्तृत लागत अनुमान,
६. विस्तृत आर्थिक र वित्तीय विश्लेषण,
७. वातावरण र सामाजिक प्रभाव अध्ययन र व्यवस्थापन योजना,
८. विस्तृत वित्तीय योजना,
९. जोखिम आँकलन र जोखिम व्यवस्थापन योजना,
१०. विस्तृत आयोजना अनुसूची,
११. खरिद योजना,
१२. आयोजना सञ्चालन र मर्मतको खाका आदि,
१३. आयोजना प्रस्तावको विकास र अनुमोदन।

प्रत्येक आयोजनाको आयोजना प्रस्ताव, सम्भाव्यता अध्ययन वा विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन, प्रदेश नीति तथा योजना आयोगमा पेश गर्नु पर्दछ। जटिल र ठूला आयोजनाहरू, विशेष गरी निर्माण आयोजनाहरूको लागि आयोजना प्रस्ताव अनिवार्य छ भने सामाजिक आयोजनाहरू र अन्य साना आयोजनाहरूको लागि आयोजना कार्यान्वयन र बजेट बाँडफाँटको लागि सम्भाव्यता अध्ययन सहितको आयोजना प्रस्ताव पर्याप्त हुनसक्छ।

सम्बन्धित मन्त्रालयले प्रत्येक आयोजनाको आयोजना प्रस्ताव, विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन र विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन प्रदेश नीति तथा योजना आयोगमा समीक्षा र अनुमोदनको लागि पेश गर्नुपर्नेछ।

सामाजिक विकास क्षेत्र तथा विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन आवश्यक नहुने, सालवसाली कार्यान्वयन गरिने तथा टुक्रे आयोजनाहरूलाई एकीकृत गरी आयोजनाको रूपमा विकास गर्न सकिने प्रकृतिका आयोजनाको हकमा अनुसूची ३ बमोजिम विस्तृत आयोजना प्रस्ताव तयार गरी पेश गर्नुपर्नेछ।

३.४ अन्य क्षेत्रका आयोजनाहरू

१. सामाजिक विकास क्षेत्रका साना साना कार्यक्रमहरूलाई एकीकृत गरी ठूलो आयोजनाको रूपमा विकास गर्न सकिनेछ।
२. सालवसाली रूपमा कार्यान्वयन गरिने एकै प्रकारका कार्यक्रमलाई अवधारणापत्र तयार गरी आयोजनाको रूपमा विकास गर्न सकिनेछ।
३. यस्ता क्षेत्रका आयोजनाहरूलाई आयोजनाको उद्देश्य, लक्ष्य, रणनीति, कार्यनीति, लाभान्वित जनसंख्या, लक्षित समूह तथा लागत लाभ (प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष) अनुमान गरी आयोजनाको रूपमा विकास गर्न सकिनेछ।
४. यस्ता आयोजनाहरू आयोजना बैकमा प्रस्तुत गर्दा अनुसूची ५ बमोजिमको आयोजना प्रस्ताव पेश गर्नुपर्नेछ।
५. विपदको अवस्थामा राहत पुनर्स्थापना जस्ता कार्यका लागि बजेट सीमा लागू हुने छैन।

३.५ आयोजना प्राथमिकीकरण

असिमित विकासका मागहरूका बीचमा सम्भावित सबै आयोजनाहरूलाई एकसाथ अगाडि बढाउन असम्भव हुन्छ। यस्तो अवस्थामा प्रस्तावित आयोजनाहरूको कार्यान्वयनको लागि आवश्यक श्रोत संसाधन तथा लाभको तुलना गरी प्राथमिकता सहित क्रमिक रूपमा संचालन गर्ने परिपाटीको विकास गर्नु पर्दछ। तसर्थ प्रदेश आयोजना बैकमा समावेश आयोजनाहरूलाई आयोजनाको प्राथमिकता

र आयोजना कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पर्ने साधन बीचको तुलनाका आधारमा थप छानबिनको आवश्यकता पर्दछ। आयोजना छनौट र प्राथमिकता निर्धारणको व्यवस्थित प्रक्रिया निर्धारण गरिनु पर्दछ। आयोजनाहरूको छनौट र प्राथमिकता निर्धारणले विकास सुनिश्चित गर्नुका साथै विकास रणनीति र प्रदेश विकास योजनाहरूमा बलियो अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्दछ। यस्तो तादात्म्यताले प्रदेश विकासको लक्ष्य हासिल गर्न योगदान गर्दछ। तसर्थ स्रोत साधनको उपलब्धताको आधारमा आयोजनाहरूको प्राथमिकता निर्धारण तथा छनौट हुनुपर्दछ।

आयोजना प्राथमिकीकरणका लागि सामान्य मापदण्ड र क्षेत्रगत मापदण्ड गरी दुईवटा मापदण्ड प्रयोग गरिनेछ। सामान्य मापदण्डको लागि कुल प्राप्तिको ६५ प्रतिशत भार र क्षेत्रगत मापदण्डको लागि ३५ प्रतिशत भार तोकिएको छ। सामान्य मापदण्डमा समावेशी आर्थिक विकासमा योगदान, दिगो आर्थिक विकासका लक्ष्य (लक्ष्य १ र ८) हासिल गर्न पुर्याउने योगदान, सहभागिताको स्तर, समावेशीकरणमा योगदान (क्षेत्रीय तथा सामाजिक) तथा आयोजनाको तयारी र कार्यान्वयनको अवस्था हेरिन्छ। चालु आयोजनाको हकमा प्रगति र कार्यान्वयन अवस्थाको जाँच गरिन्छ भने नयाँ आयोजनाको हकमा विभिन्न सूचकको प्रयोग गरी आयोजनाको पूर्व तयारी तथा तत्परता मूल्याङ्कन गरिन्छ। आयोजनाको पूर्व तयारी तथा तत्परता मूल्याङ्कन पश्चात आयोजना विश्लेषण **अनुसूची ७** अनुसार गरिनेछ।

क्षेत्रगत मापदण्डमा विषय क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य प्राप्तिमा योगदान र दिगो विकास लक्ष्यका विषय क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य प्राप्तिमा पुग्ने योगदानलाई आधार मानिन्छ। समग्रमा, जुन आयोजनाले ७५ प्रतिशत वा सोभन्दा बढी अङ्क प्राप्त गर्दछन् तिनीहरूलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखिन्छ भने ७५ प्रतिशत भन्दा कम अङ्क प्राप्त गर्ने आयोजनालाई दोस्रो स्थानमा परेको मानिन्छ। तदनुसार, प्राथमिकता प्राप्त आयोजनालाई मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समावेश गरी बजेट सुनिश्चित गरिनेछ (आयोजना प्राथमिकीकरण **अनुसूची ५** अनुसार तथा नयाँ आयोजनाहरूको हकमा **अनुसूची ६** अनुसार गरिनेछ)।

३.६ आयोजना स्वीकृति र मध्यमकालीन खर्च संरचनामा बजेट विनियोजन

आवधिक योजना र वार्षिक बजेटबीच तादात्म्यता कायम गर्ने त्रिवर्षीय चक्रीय योजना मध्यमकालीन खर्च संरचना हो। यसमा पहिलो वर्षको यथार्थ विनियोजन तथा दोस्रो र तेस्रो वर्षको प्रक्षेपण र अनुमान गरिन्छ। आयोजनाको वर्गीकरण तथा श्रेणी विभाजन पछि यस चरणमा प्रवेश गरिन्छ। आयोजना छनौट तथा प्राथमिकीकरण प्रक्रियाले मध्यमकालीन खर्च संरचनामा बजेट विनियोजन दक्षता सिर्जना गर्दछ। मध्यमकालीन खर्च संरचनाले प्रस्तावित आयोजनालाई नेपालको

संविधान, वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम र चालु योजनाको सीमा जाँच गर्ने भएकोले यी प्रक्रियाहरू तृतीय चरणका उल्लेखित चरणहरूमा विधिवत् रूपमा समावेश भएकोले मध्यमकालीन खर्च संरचना दस्तावेज निर्माणमा सहजीकरण हुनुको साथै प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा बजेट विनियोजनको लागि स्वीकृति प्रदान गर्दै वित्तीय अनुशासन समेत कायम गर्न सहयोगी हुनेछ।

प्रदेश नीति तथा योजना आयोगले अर्थ मन्त्रालयसँग समन्वय गरी प्राथमिकतामा परेका र कार्यान्वयनमा जानको लागि आवश्यक पर्ने सम्पूर्ण मापदण्ड पूरा गरेका आयोजनाहरूलाई बजेट सुनिश्चित गर्ने र आयोजना कार्यान्वयनको लागि मन्त्रालय तथा निकायलाई स्वीकृति प्रदान गर्नेछ।

आयोजना प्रस्ताव स्वीकृति प्रक्रिया

- ✘ सम्बन्धित मन्त्रालयले विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन र विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन सहित प्रदेश नीति तथा योजना आयोग समक्ष निर्धारित ढाँचामा आयोजना प्रस्ताव पेश गर्ने।
- ✘ आयोगले प्रस्तावको समीक्षा पश्चात् सम्बन्धित मन्त्रालयबाट थप जानकारी आवश्यक भएमा त्यसको समन्वय गर्ने।
- ✘ आवश्यकता अनुसार विशेषज्ञहरूको स्वतन्त्र प्यानलद्वारा आयोजना प्रस्तावको मूल्याङ्कन गर्ने।
- ✘ सम्बन्धित मन्त्रालयहरूसँग परामर्श गरी विशेषज्ञहरूद्वारा पेश गरिएको मूल्याङ्कन रिपोर्टको आधारमा प्रदेश आयोजना बैंक मूल्याङ्कन नोट तयार गर्ने।
- ✘ प्रदेश आयोजना बैंक प्राविधिक समितिले मूल्याङ्कन नोट तयार पारी आयोगको सम्बन्धित क्षेत्र हेर्ने सदस्य समक्ष पेश गर्ने।
- ✘ उपाध्यक्षको अध्यक्षतामा हुने निर्देशक समितिको बैठकमा निर्णय गर्ने।
- ✘ पेश भएका आयोजना संशोधन गर्नुपर्ने भएमा आयोजनामा भएको संशोधनका सम्बन्धमा सम्भाव्यता अध्ययन र विस्तृत आयोजना प्रतिवेदनको लागि सिफारिस गर्ने।
- ✘ आयोजनामा भएको संशोधनका सम्बन्धमा सम्बन्धित मन्त्रालयलाई सूचना दिने।
- ✘ प्रदेश नीति तथा योजना आयोगका सुझाव अनुसार सम्बन्धित मन्त्रालयले आवश्यक संशोधन गरी प्रदेश नीति तथा योजना आयोगमा पेश गर्ने।
- ✘ संशोधनको सुझाव बमोजिम सुधार गरी आयोगको उपाध्यक्षको अध्यक्षतामा बस्ने निर्देशक समितिको बैठकमा निर्णयका लागि पेश गर्ने।
- ✘ स्वीकृत आयोजना सूचीमा समावेश गर्न सिफारिस गर्ने।
- ✘ संसाधन बाँडफाँटको लागि प्रस्तावित आयोजना छनौट, चयन र प्राथमिकताको लागि अगाडि बढ्ने।

खण्ड चार: संरचनागत व्यवस्था

आयोजना बैंकको व्यवस्थापनको लागि देहाय बमोजिम संरचना रहने छन् ।

४.१ आयोजना बैंक निर्देशक समिति

आयोजना बैंकको समग्र व्यवस्थापनमा दिशानिर्देश गर्नका निम्ति देहाय बमोजिमको एक निर्देशक समिति रहनेछ ।

(क) उपाध्यक्ष, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	संयोजक
(ख) सदस्यहरू, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	सदस्य
(ग) सचिव, मुख्य मन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय (योजना हेर्ने)	सदस्य
(घ) सचिव, सबै विषयगत मन्त्रालय	सदस्य
(ङ) सचिव, नीति तथा योजना आयोग	सदस्य सचिव

निर्देशक समितिले सम्पादन गर्ने कार्यहरू देहाय बमोजिम रहने छन्:

- ✘ आयोजना बैंकको व्यवस्थापनको लागि आयोजना पहिचान, मूल्याङ्कन, प्राथमिकीकरण र छनौट कार्यलाई मार्गनिर्देशन गर्ने ।
- ✘ विषय क्षेत्रगत आयोजनाको पहिचान, मूल्याङ्कन, प्राथमिकीकरण र वर्गीकरण गरी निर्देशक समितिमा छलफल र अनुमोदन गर्ने ।
- ✘ आयोजना बैंक प्राविधिक समितिले सिफारिस गरेका आयोजनाहरूलाई छनौट गरी अर्थ मन्त्रालयमा वजेट व्यवस्थाका लागि पठाउने ।

४.२ आयोजना बैंक प्राविधिक समिति

आयोजना पहिचान, मूल्याङ्कन र प्राथमिकीकरणको लागि देहाय बमोजिम आयोजना बैंक प्राविधिक समिति रहनेछ ।

(क) सदस्य, नीति तथा योजना आयोग (पूर्वाधार क्षेत्र हेर्ने)	संयोजक
(ख) सचिव, मुख्यमन्त्री तथा म. प. कार्यालय	सदस्य
(ग) सचिव, अर्थ मन्त्रालय	सदस्य
(घ) सचिव, सम्बन्धित विषयगत मन्त्रालय	सदस्य
(ङ) योजना शाखा प्रमुख, नीति तथा योजना आयोग	सदस्य सचिव

आयोजना बैंक प्राविधिक समितिले आवश्यकता अनुसार विषय विज्ञहरूलाई आमन्त्रित सदस्यको रूपमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ।

आयोजना बैंक प्राविधिक समितिले सम्पादन गर्ने कार्यहरू देहाय बमोजिम रहने छन्:

- ❏ विषय क्षेत्रगत आयोजनाको पहिचान गर्नमा मन्त्रालयगत समितिलाई सहजीकरण गर्ने।
- ❏ आयोजना पहिचान, मूल्याङ्कन र प्राथमिकीकरणको लागि विषय विज्ञहरूसँग छलफल गर्ने।
- ❏ प्रदेश सरकार आफैले कार्यान्वयन गर्ने तथा नेपाल सरकार तथा स्थानीय तहसँगको समन्वयमा कार्यान्वयन गर्ने आयोजना पहिचान तथा वर्गीकरण गर्ने।
- ❏ राष्ट्रिय योजना आयोगले वितरण गर्ने समपुरक र विशेष अनुदान तथा संघीय मन्त्रालयहरूले प्रदान गर्ने सशर्त अनुदान र सहलगानीका आयोजनाहरू पहिचान तथा वर्गीकरण गर्ने।
- ❏ प्रदेश तथा राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरूको पहिचान सिफारिस र वर्गीकरण गर्ने।
- ❏ विकास साझेदार र राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रिय लगानीकर्ताहरू आकर्षित हुन सक्ने आयोजनाहरू पहिचान र वर्गीकरण गर्ने।
- ❏ विषय क्षेत्रगत आयोजनाको पहिचान, मूल्याङ्कन, प्राथमिकीकरण र वर्गीकरण गरी निर्देशक समितिमा छलफल र अनुमोदनको लागि लैजाने।
- ❏ मन्त्रालयगत आयोजना बैंकबाट सिफारिश भै आएका आयोजनाको मूल्याङ्कन गरी निर्देशक समिति समक्ष पेश गर्ने।
- ❏ अन्य आवश्यक देखिएका प्राविधिक विषयमा सिफारिश गर्ने।

४.३ मन्त्रालयगत आयोजना बैंक प्राविधिक समिति

आयोजना पहिचान, मूल्याङ्कन र प्राथमिकीकरणको लागि देहाय बमोजिमको मन्त्रालयगत आयोजना बैंक प्राविधिक समिति रहनेछ।

(क) सचिव	संयोजक
(ख) विषयगत निर्देशकहरू	सदस्य
(ग) विषयगत महाशाखा प्रमुखहरू	सदस्य
(घ) सम्बन्धित पालिकाको प्रमुख/अध्यक्ष	सदस्य
(ङ) योजना महाशाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

मन्त्रालयगत आयोजना बैंक प्राविधिक समितिले सम्पादन गर्ने कार्यहरू देहाय बमोजिम रहने छन्।

- ❏ आयोजनाको अवधारणापत्र तयार गरी आयोजना बैंक प्राविधिक समितिमा पेश गर्ने।
- ❏ आयोजना बैंकमा प्रस्तुत हुने आयोजनाहरूको तयारी चरणका कार्यहरूमा समन्वय गर्ने।

- ✗ आयोजनालाई बैंकमा आयोजना समावेश गर्न प्राविधिक समितिमा पठाउने वा नपठाउने सम्बन्धी निर्णय गर्ने।
- ✗ आयोजना बैंकका लागि आयोजनाहरू तयार गर्ने गराउने।
- ✗ प्रदेश आयोजना बैंक प्राविधिक समिति तथा निर्देशक समितिको निर्देशनानुसार अन्य कार्य गर्ने।

४.४ बजेट सीमा

प्रदेश आयोजना बैंकमा समावेश गरिने आयोजनाहरू वा कार्यक्रमको बजेट सीमा तपसिल बमोजिम हुनेछः

- ✗ न्यूनतम लागत अनुमान रु. ५ करोड रुपैयाँ भएको।
- ✗ वार्षिक बजेट न्यूनतम २०% विनियोजनको सुनिश्चितता भएको।
- ✗ सामाजिक विकासका आयोजनाको हकमा भने लागत र लाभान्वित हुनेको संख्या समेतको आधारमा आयोजना छनौट गरिनेछ।
- ✗ सालवसाली तथा क्रमागत रूपमा कार्यान्वयन हुने आयोजनाहरूलाई उद्देश्यका आधारमा छनौट गरी आयोजनाको रूपमा विकास गर्दा बजेट सीमा लागू हुनेछैन।

४.५ समितिको व्यवस्था

आयोजनामा विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन आवश्यक पर्ने वा नपर्ने निर्णय गर्न देहाय बमोजिमको समिति रहने छ।

(क) नीति तथा योजना आयोगको सम्बन्धित क्षेत्र हेर्ने सदस्य	संयोजक
(ख) सम्बन्धित मन्त्रालयको सचिव	सदस्य
(ग) अर्थ मन्त्रालयको सचिव	सदस्य
(घ) प्रदेश नीति तथा योजना आयोगको सचिव	सदस्य सचिव

अनुसूचीहरू

अनुसूची- १: आयोजना अवधारणापत्रको ढाँचा (३.३.१ अवधारणा विकाससँग सम्बन्धित)

(क) आयोजनाको सामान्य जानकारी:

आयोजनाको नाम:			
आयोजना वर्गीकरण	☒ तत्कालीन अवधि (५ वर्ष वा कम) ☒ मध्यमकालीन अवधि (६-१० वर्ष) ☒ दीर्घकालीन अवधि (१५ वर्ष भन्दा माथि)		
आयोजनाको प्रस्तावित समयावधि	शुरु मिति: अन्तिम मिति:		
विषय क्षेत्रगत रणनीति/आवधिक योजनाको रणनीतिसँग तादात्म्यता			
विषय क्षेत्र			
विषय उपक्षेत्र			
आयोजनाको प्रकार	☒ सेवामूलक ☒ निर्माण ☒ उत्पादनमूलक ☒ व्यापारमूलक ☒ अन्य		
कार्यान्वयन गर्ने निकाय			
सम्पर्क व्यक्ति (नाम, पद, सम्पर्क नम्बर र इमेल)			
आयोजनाको स्थान:	जिल्ला: गाउँ/नगरपालिका: वडा नम्बर:		
आयोजना कार्यान्वयन विधि:			

(ख) आयोजना विशेष

१. आयोजनाको प्रमुख विशेषता समेत संक्षिप्त विवरण	अनुसूचीमा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण संलग्न गर्ने
२. कार्यान्वयनको लागि आयोजना छनौटको औचित्यता	अनुसूचीमा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण संलग्न गर्ने
३. अनुमानित लागत	
४. अनुमानित समय	

(ग) आयोजनाको लगानी व्यवस्था

१. लगानी संरचना आन्तरिक स्रोत	मन्त्रालय.....	प्रतिशत (%).....
	आन्तरिक ऋण	प्रतिशत (%).....
	अनुदान	प्रतिशत (%).....
	निजी साझेदारी	प्रतिशत (%).....
	अन्य	प्रतिशत (%).....
२. आयोजनामा लगानीको अवस्था आयोजनामा लगानी पहिले नै भएको छ ?	☒ छ ☒ छैन यदि छ भने खण्ड ग ३ भर्नुहोला	यदि छैन भने आयोजनामा लगानीको प्रस्तावित योजना के छ ? (संक्षिप्त विवरण थप गर्ने)
३. लगानीको प्रारम्भिक स्रोतहरू		
	स्थानीय/प्रदेश सरकारको आयोजनाको लागि	
	क) आन्तरिक स्रोत	
	ख) आन्तरिक ऋण	
	ग) अनुदान तथा बाह्य स्रोत	
	सार्वजनिक निजी साझेदारी वा निजी आयोजनाको लागि	
	क) आन्तरिक ऋण	
	ख) निजी साझेदारी	
	ग) अन्य	

(घ) प्रारम्भिक आर्थिक तथा वित्तीय विश्लेषण

लागत	ने.रु.
लाभ	ने.रु.
लागत प्रभावकारिता	उल्लेख गर्ने
सामाजिक प्रभाव	उल्लेख गर्ने

(ड) जग्गा प्राप्तिको अवस्था तथा पुनर्वास (यदि जग्गा प्राप्त र पुनर्वासको आवश्यकता भएमा मात्र)

१. जग्गा प्राप्ति	आवश्यक अनुमानित जग्गा (हेक्टर)
	सरकारी जमिन
	जङ्गल
	गुठी जग्गा
	निजी जग्गा
	अन्य (उल्लेख गर्ने)
२. आयोजनाबाट प्रभावित अनुमानित घरपरिवार संख्या	प्रभावित घरपरिवार संख्या

(च) लक्षित लाभान्वित घरपरिवार

प्रत्यक्ष लाभान्वित (घरपरिवार संख्या)	
प्रत्यक्ष लाभान्वित हुनेको अनुमानित संख्या र प्रकार अन्य (उल्लेख गर्ने)	
अप्रत्यक्ष लाभान्वित (घरपरिवार संख्या)	
अप्रत्यक्ष लाभान्वित हुनेको अनुमानित संख्या र प्रकार (उल्लेख गर्ने)	

(छ) आयोजनाको प्रतिफल

मापनयोग्य सूचकहरूको आधारमा	
आयोजनाको अन्तिम प्रतिफल उल्लेख गर्ने	
मुख्य प्रतिफल पहिचान उल्लेख गर्ने	

(ज) मुख्य जोखिम तथा सवालहरू

जोखिमहरू/प्रमुख सवालहरू	आयोजनाको कार्यान्वयन र सफलतापूर्वक सम्पन्न गर्नका लागि प्रमुख जोखिम तथा सवालहरू (१-३ जोखिम र सवाल उल्लेख गर्ने)	
-------------------------	---	--

(झ) आयोजना छनौटको आधार

१. प्रस्तावित आयोजना कुनै विषय क्षेत्रको गुरुयोजनाको भाग हो ?		☒ हो ☒ होइन
यदि हो भने		
	क) उपलब्ध गुरुयोजनाको दस्तावेज संलग्न गर्ने	
	ख) गुरुयोजनाको दस्तावेज स्वीकृत भएको छ ?	☒ छ ☒ छैन
	ग) यदि छ भने स्वीकृत गर्ने निकायको नाम र स्वीकृत मिति	स्वीकृत गर्ने निकायको नाम: स्वीकृत मिति:
यदि छैन भने		
	क) कुन आधारमा आयोजना छनौट भएको हो (संक्षिप्त विवरण उल्लेख गर्ने)?	
	ख) आयोजना स्थानीय आवधिक योजना वा अन्य कुनै रणनीतिक योजनाबाट ल्याइएको हो जो गण्डकी प्रदेशको विकासको प्राथमिकतामा पर्दछ (संक्षिप्त रूपमा उल्लेख गर्ने)।	
	ग) यस विषय क्षेत्रको गुरुयोजना बनाउने कुनै योजना रहेको छ ?	
	घ) यदि छ भने कुन मितिमा बनाउने हो ?	
	ङ) आयोजनाको पूर्व संभाव्यता अध्ययन गरिएको छ ? ☒ छ ☒ छैन	
	च) यदि छ भने पूर्व संभाव्यता अध्ययन सम्पन्न गरिएको मिति उल्लेख गर्ने, उपलब्ध भएमा आयोजनाको औचित्य पुष्टि गर्ने आयोजनासँग सम्बन्धित सान्दर्भिक अन्य सूचना पेश गर्ने	

(ञ) फाराम प्राप्त भएको मिति तथा दस्तावेजको अवस्था

प्रदेश नीति तथा योजना आयोगले भने	फाराम प्राप्त भएको मिति- दिन/महिना/साल	
	दस्तावेजको अवस्था अवधारणा पत्रका अन्य दस्तावेज (उल्लेख गर्ने)	
	कैफियत	

अनुसूची- २: उत्तम विकल्प मूल्याङ्कन तथा पहिचान विधि श्रेणीमापनका आधार र मापदण्डहरू
(३.३.१.२ विकल्प खोजसँग सम्बन्धित)

क्र. सं.	मापदण्ड	अंकभार प्रतिशत	स्तरीकरण					प्रासाङ्क
			नरास्रो (१)	सन्तोषजनक (२)	रास्रो (३)	धेरै रास्रो (४)	उत्कृष्ट (५)	
	लागत तथा लाभ विश्लेषण	२०						
१	लागत मूल्याङ्कन	१०						
	लाभ मूल्याङ्कन	१०						
२	सामर्थ्य (लागत तथा प्राविधिक क्षमता)	२०						
३	प्रतिफल (लाभान्वित हुने जनसंख्या)	२०						
४	सन्तुलित विकासको लागि प्राथमिकता	२५						
५	अन्य विषय क्षेत्रगत मापदण्ड (मन्त्रालय तथा निकायले तोकेको)	१५						
कुल अंक		१००						
शिर्षकगत प्रासांक निकाल्ने शुत्र (अङ्कभार/५ • स्तरीकरण भार = प्रासांक)								
श्रेणीकरण गर्ने विधि								
लागतको हिसाबले श्रेणी निर्धारण गर्ने विधि			लाभको हिसाबले श्रेणी निर्धारण गर्ने विधि					
$\text{लागत अङ्कभार} = \frac{\text{लागत न्यूनतम}}{\text{लागत विकल्प १,२,३..}} * १००$			$\text{लाभ अङ्कभार} = \frac{\text{लाभ विकल्प १,२,३..}}{\text{लागत अधिकतम}} * १००$					
लागतन्यूनतम = सबै विकल्प मध्येको न्यूनतम लागत			लाभ अधिकतम = सबै विकल्प मध्येको अधिकतम लाभ					
लागतको हिसाबले श्रेणी निर्धारण गर्ने विधि			लाभको हिसाबले श्रेणी निर्धारण गर्दा					
६० भन्दा कम अंक प्राप्त गरेकोलाई श्रेणी १;			९० भन्दा बढी अंक प्राप्त गरेकोलाई श्रेणी ५;					
६०-७० अंक प्राप्त गरेकोलाई श्रेणी २;			८०-९० अंक प्राप्त गरेकोलाई श्रेणी ४;					
७०-८० अंक प्राप्त गरेकोलाई श्रेणी ३;			७०-८० अंक प्राप्त गरेकोलाई श्रेणी ३;					
८०-९० अंक प्राप्त गरेकोलाई श्रेणी ४;			६०-७० अंक प्राप्त गरेकोलाई श्रेणी २;					
९० भन्दा बढी अंक प्राप्त गरेकोलाई श्रेणी ५;			६० भन्दा कम अंक प्राप्त गरेकोलाई श्रेणी १;					

क्र. सं.	मापदण्ड	अंकभार प्रतिशत	स्तरीकरण					प्रासाङ्ग
			नराम्रो (१)	सन्तोषजनक (२)	राम्रो (३)	धेरै राम्रो (४)	उत्कृष्ट (५)	
			<ul style="list-style-type: none"> ▪ कार्यान्वयन योग्य, प्रतिफल र सन्तुलित विकासको प्राथमिकताको श्रेणी निर्धारण मूल्याङ्कनकर्ताले गरेको स्वमूल्याङ्कनमा आधारित हुने, ▪ अन्य मन्त्रालयले तोकेको मापदण्डको श्रेणी निर्धारण सम्बन्धित मन्त्रालयको प्राथमिकता अनुसार प्राप्त अंकको आधारमा श्रेणी निर्धारण गर्न सकिने, ▪ सबै विकल्पले प्राप्त गर्ने कुल अंक निकालेपछि सोहि अनुसार विकल्पहरूको श्रेणी निर्धारण गर्ने र सबै भन्दा बढी अंक प्राप्त गर्ने विकल्प छनौट गर्ने; ▪ मापदण्डका आधारहरू विस्तृत बनाएर मूल्याङ्कन गर्ने । 					

अनुसूची-३: विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदनको आधारभूत रूपरेखा
(३.३.३.२ सम्भाव्यता अध्ययन र विस्तृत आयोजना प्रतिवेदनसँग सम्बन्धित)

प्रतिवेदनको ढाँचा	समेदनुपर्ने विषयवस्तु
आवरण पृष्ठ	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना विकास गर्ने मन्त्रालय तथा निकायको नाम, ठेगाना र सम्पर्क ठेगाना सहितको विवरण
हस्ताक्षर र स्वीकृत पृष्ठ	<ul style="list-style-type: none"> प्रतिवेदन निर्माणमा परिचालन गरिएका विज्ञको नाम, प्रतिवेदन निर्माणमा रहेको मुख्य योगदान, हस्ताक्षर आदि तथा स्वीकृत गर्ने अधिकारीको नाम र हस्ताक्षर
विषय- सूची	<ul style="list-style-type: none"> प्रतिवेदनमा समावेश गरिएका विषयवस्तुहरूको सूची
तालिका-सूची	<ul style="list-style-type: none"> प्रतिवेदनमा समावेश गरिएका तालिकाहरूको सूची
चित्र-सूची	<ul style="list-style-type: none"> प्रतिवेदनमा समावेश गरिएका चित्रहरूको सूची
संक्षेप शब्द-सूची	<ul style="list-style-type: none"> संक्षेपमा प्रयोग गरिएका शब्दहरूको विस्तारित रूप
कार्यकारी सारांश	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना र अध्ययनको आवश्यकता पुष्टि, अध्ययनको उद्देश्य, अध्ययनमा प्रयोग गरिएको विधि, अध्ययनको, परिणाम, छलफल र सिफारिस आदिलाई संक्षेपमा प्रस्तुत गर्ने।
आयोजनाका मुख्य विशेषता	<ul style="list-style-type: none"> आयोजनाको मुख्य विशेषताहरू समावेश गर्ने।
अध्याय १: परिचय	<ul style="list-style-type: none"> आयोजनाको बारेमा संक्षिप्त जानकारी सहित आयोजनाको औचित्य पुष्टि गर्ने। आयोजना र अध्ययनको उद्देश्य राख्ने। अध्यायहरूले समेटेको विषयमा संक्षिप्त जानकारी सहितको प्रतिवेदनको रूपरेखा पेश गर्ने।
अध्याय २: आयोजना स्थल	<ul style="list-style-type: none"> भौगोलिक तथा प्रशासनिक सीमा पहिचान गर्ने। सम्बन्धित सरोकारवाला जस्तै सरकार, निजी क्षेत्र, सहकारी, गैर-सरकारी संस्था, विकास साझेदार तथा आयोजनाबाट प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष लाभान्वित/प्रभावित हुने जनसंख्या आदि विश्लेषण गर्ने। आयोजना स्थल पुग्नको लागि पहुच मार्ग, यातायात सुविधा, नजिकको बजार तथा नाका आदि विश्लेषण गर्ने। आयोजनाको प्रकृति अनुसार जलविज्ञान, सेडीमेन्ट, जलवायु, नदी प्रवाह, आदिको विवरण प्रस्तुत गरी विश्लेषण गर्ने। अन्य आवश्यक विवरण। सामाजिक आर्थिक जैविक जलवायु नदी आदिका अवस्थाहरू उल्लेख गर्ने।

प्रतिवेदनको ढाँचा	समेटनुपर्ने विषयवस्तु
अध्याय ३: सन्दर्भ सामाग्रीहरू तथा मौजुदा ऐन कानून र नीतिगत पक्षको पुनरावलोकन	<ul style="list-style-type: none"> आयोजनासँग सम्बन्धित प्रकाशन, हालसम्म भएका अभ्यासहरू, तथ्याङ्क तथा विवरण र सम्बन्धित नीति, ऐन, कार्यविधि र मापदण्डहरूको विस्तृतमा पुनरावलोकन तथा समीक्षा गर्ने।
अध्याय ४: सर्वेक्षण तथा नक्शांकन	<ul style="list-style-type: none"> स्थलगत अवलोकन, अन्वेषण, सर्वेक्षण गरी विवरण तथा सूचनाहरू संकलन गर्ने। सङ्कलित तथ्याङ्क प्रशोधन तथा प्रमाणीकरण र विश्लेषण गर्ने।
अध्याय ५: भौगर्भिक अध्ययन	<ul style="list-style-type: none"> प्रस्तावित आयोजना स्थलको भौगोलिक अवस्थिति विश्लेषण गर्ने। प्रस्तावित आयोजना स्थलको भौगर्भिक अवस्थिति विश्लेषण गर्ने। माटो/चट्टान अन्वेषण तथा परीक्षण गर्ने।
अध्याय ६: विकल्प अध्ययन	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना विकासका विभिन्न परिदृश्यहरू विश्लेषण र डिजाइन गर्ने। विकल्पहरूको नमुना डिजाइन, नक्शा र लागत अनुमान गर्ने। परिदृश्यहरूको लाभ र लागत विश्लेषण गरी मूल्याङ्कन गर्ने र उत्तम विकल्प सुझाउने। सान्दर्भिक हुने ठाउँमा SWOT विश्लेषण गर्ने।
अध्याय ७: आयोजना विस्तृत ईन्जिनियरिङ्ग अध्ययन	<ul style="list-style-type: none"> डिजाइन प्यारामिटरहरू (Design Parameters), धारणाहरू (Assumptions) र डिजाइन आउटपुटहरू (Designed Outputs) लगायतका विवरणहरू उल्लेख गर्ने। डिजाइन अनुसार सबै संरचनाहरूको नक्शा तयार गरी सर्वे माफत प्राप्त टोपोग्राफी नक्सामा लेआउट गरी Longitudinal and Cross-sectional Profile तयार गर्ने। फिल्डमा कार्यान्वयन गर्न व्यवहारिक हुने गरी मापदण्ड अनुसार विभिन्न स्केल तथा ढाँचामा कार्यान्वयन योग्य नक्शा तयार गर्ने। सम्बन्धित कार्यको लागि स्वीकृत मापदण्डको आधारमा निर्माण सामग्री, जनशक्ति, उपकरण तथा मेशिन र अन्य विविध वस्तुहरूको सो समयको जिल्ला/वजार दररेट अनुसार आइटम दररेट विश्लेषण गर्ने; नक्शा अनुसारको परिमाण र दररेट विश्लेषण अनुसार लागत अनुमान गर्ने। <p>नोट: आवश्यकता हेरी दररेट, परिमाण बिल तथा लागत अनुमानको छुट्टाछुट्टै प्रतिवेदन गर्नुपर्ने।</p> <p>धेरै नक्शाहरू बनाउन पर्ने आयोजनामा छुट्टै प्रतिवेदन तयार गर्ने।</p>

प्रतिवेदनको ढाँचा	समेट्नुपर्ने विषयवस्तु
<p>अध्याय ८: वातावरणीय एवं सामाजिक अध्ययन तथा विश्लेषण</p>	<ul style="list-style-type: none"> आयोजनाको प्रकृति हेरी प्रचलित वातावरण संरक्षण ऐन नियमावलीले तोकेको ढाँचामा संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन (Summary Environmental Report) वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (Initial Environmental Examination) वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (Environmental Impact Assessment) का मुख्य मुख्य विवरणहरू संक्षिप्तमा प्रस्तुत गर्ने। <p>नोट : (Summary Environmental Report) वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (Initial Environmental Examination) वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (Environmental Impact Assessment) गरिएको खण्डमा वातावरण संरक्षण ऐन तथा नियमावलीले निर्देशित गरे अनुसारको विस्तृत विवरण समेटेर छुट्टै प्रतिवेदन निर्माण गर्ने।</p>
	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना कार्यान्वयन वाट सामाजिक क्षेत्रमा पर्ने प्रभावहरूको उल्लेख गर्ने। आयोजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पूर्वस्वीकृति, जग्गा व्यवस्थापन। सामाजिक लाभ विश्लेषण। सामाजिक न्यायका (लैङ्गिक समानता/समावेशिकरण) पक्षहरू विश्लेषण।
<p>अध्याय ९: वित्तीय तथा आर्थिक विश्लेषण।</p>	<ul style="list-style-type: none"> आम्दानी लेखाजोखा गर्दा सेवा प्रदान गरे वापत निश्चित व्यक्ति, जनसंख्या र संस्थाबाट आयोजनाले लिने शुल्क लगायतका आम्दानीको स्रोत पहिचान गरी आयोजनाबाट वार्षिक रूपमा हुने आम्दानी/लाभ अनुमान गर्ने। आयोजना मर्मत सम्भार र सञ्चालन गर्दा लाग्ने शुल्क, आयोजनाले सरकारलाई बुझाउनु पर्ने आय कर र मूल्य अभिवृद्धि कर, विभिन्न खालका लगानीकर्ताहरूको शेयर, आयोजनाले तिर्नुपर्ने बैंकको ब्याजदर र वार्षिक तिर्नुपर्ने बैंकको किस्ता, आयोजना स्थलमा पर्ने नकारात्मक वातावरणीय प्रभावहरूको न्यूनीकरणको लागि आयोजनाले गर्नुपर्ने खर्च, रोयल्टी शुल्क, आयोजना निर्माण शुरु र अन्त्य हुने समय र सो अवधिमा हुन सक्ने मूल्य वृद्धि आदिको विश्लेषण गरी वार्षिक नगदी प्रवाह विश्लेषण गर्ने। आयोजनाको लाभ लागत अनुपात (Benefit/Cost Ratio), आयोजनाको आन्तरिक प्रतिफल दर (Project Internal Rate of Return), वित्तीय आन्तरिक प्रतिफल दर (Financial Internal Rate of Return), आर्थिक आन्तरिक प्रतिफल दर (Economic Internal Rate of Return), कुल वर्तमान मूल्य (Net Present Value) आदि सुचकहरूको आधारमा आयोजनाको मूल्याङ्कन गर्ने।

प्रतिवेदनको ढाँचा	समेटनुपर्ने विषयवस्तु
अध्याय १०: स्रोत व्यवस्थापन योजना	<ul style="list-style-type: none"> आयोजनाको लागि आवश्यक पर्ने लगानीको स्रोत (नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार, स्थानीय तह, नीजि क्षेत्र, सहकारी, समुदाय, विकास साझेदार, अन्तर्राष्ट्रिय लगानी कर्ता आदि) अनुमान तथा प्रक्षेपण गर्ने। विस्तृत खरिद योजना।
अध्याय ११: आयोजना कार्यान्वयन योजना	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना कार्यान्वयन व्यवस्थापनका विभिन्न आयाम जस्तै, जनशक्ति, समय, निर्माण सामग्री, कार्यान्वयनमा आउन सक्ने बहुआयामिक जोखिमहरू विश्लेषण गर्ने। आयोजनाका मुख्य अपेक्षित उपलब्धिलाई पहिचान गरी कार्यान्वयन योजना प्रस्ताव गर्ने।
अध्याय १२: सञ्चालन तथा मर्मत ढाँचा	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना सञ्चालनको विस्तृत कार्यढाँचा समावेश गर्ने। आयोजना सम्पन्न भएपछिको नियमित मर्मत सम्हार तथा उपभोगको तरिका उल्लेख गर्ने।
अध्याय १३: जोखिम व्यवस्थापन योजना	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना संचालनमा आईपर्ने सम्भावित जोखिमहरू पहिचान गर्ने। जोखिम व्यवस्थापनका उपायहरू प्रस्ताव गर्ने। जलवायु परिवर्तनका प्रभाव/जोखिम अनुमान र व्यवस्थापन योजना। विपद जोखिम अनुमान र न्यूनीकरण योजना।
अध्याय १४: निष्कर्ष	<ul style="list-style-type: none"> माथिका विभिन्न अध्यायसँग सम्बन्धित मुख्य विवरणहरू प्रस्तुत गर्ने।
अध्याय १५: सुझाव	<ul style="list-style-type: none"> माथिका विभिन्न अध्यायसँग सम्बन्धित विषयवस्तु मध्यनजर गर्दै अर्को चरणमा सञ्चालन गर्ने सकिने गतिविधिहरू मार्गनिर्देश गर्ने।
<p>नोट: प्रस्तुत रूपरेखा पूर्वाधारसम्बन्धी आयोजनाको हकमा बढी सान्दर्भिक हुने। अन्य विषय क्षेत्रगत आयोजनाको प्रकृति र आवश्यकता अनुसार उल्लेखित नमुना प्रतिवेदनको रूपरेखा परिवर्तन गर्न वा पुनः संरचना गर्न सकिने।</p>	

अनुसूची - ४: सामाजिक क्षेत्र/सालवसालीका आयोजना तयार गर्ने ढाँचा
(३.३.३.१ सम्भाव्यता अध्ययन र विस्तृत आयोजना प्रतिवेदनसँग सम्बन्धित)

आयोजनाको नाम:.....

१. परिचय
 - पृष्ठभूमि
 - औचित्य
 - आयोजनाका उद्देश्य
 - आयोजनाका मुख्य अपेक्षित उपलब्धिहरू
 - परिमाणात्मक लक्ष्य
२. आयोजनाको सन्दर्भ/सान्दर्भिकता (आयोजना कुन परिप्रेक्ष (सन्दर्भ) मा संचालन गर्न खोजिएको हो तथा कुन नीति, कानून तथा दस्तावेज (सान्दर्भिकता) मा आधारित छ, उल्लेख गर्ने)
 - आर्थिक सामाजिक सन्दर्भ/सान्दर्भिकता
 - मौलिक हक कार्यान्वयनको सन्दर्भ/सान्दर्भिकता
 - क्षेत्रगत अवस्था
३. समस्या तथा चुनौतीहरू
४. विद्यमान नीतिगत तथा कानुनी अवस्था विश्लेषण
५. आयोजनाका मुख्य अवयवहरू (Components) तथा क्रियाकलापहरू (Activities)
६. आयोजना कार्यान्वयनका लागि सिद्धान्त र रणनीतिहरू
७. आयोजना व्यवस्थापन संयन्त्र तथा सांगठनिक व्यवस्था
८. आयोजनाका सूचकहरू
९. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
१०. आयोजनाको लागत र आर्थिक व्यवस्थापन
 - स्रोत प्रक्षेपण
 - खर्च संयन्त्र
 - बजेट प्रवाह प्रणाली
११. दिगोपना तथा जोखिम व्यवस्थापन

अनुसूची

आयोजनाको ढाँचा (Log Frame)

क्र.सं.	उद्देश्य	अवयवहरू	परिमाणात्मक लक्ष्य	परीक्षण गर्ने माध्यम/साधन	जोखिम र अनुमान

अनुसूची

विस्तृत क्रियाकलाप र लक्ष्य

अवयव	क्रियाकलाप	उद्देश्य	कुल परिमाणात्मक लक्ष्य	आर्थिक वर्ष			
				२०७९	२०८०	२०८१	२०८२

अनुसूची

आयोजना कार्यान्वयन ढाँचा

उद्देश्य नं	मुल र सहायक अवयवहरू (क्रियाकलापहरू)	कार्यान्वयन तालिका							
		आ.व				आ.व.....			
		१	२	३	४	१	२	३	४

अनुसूची

विस्तृत लागत र स्रोत योजना

अवयव/क्रियाकलापहरू	कुल लागत अनुमान	लगानीका स्रोतहरू र अंश					
		संघीय	प्रदेश	स्थानीय	नीजि

अनुसूची- ५: आयोजना प्राथमिकीकरणका आधारहरू
(३.५ आयोजना प्राथमिकीकरणसँग सम्बन्धित)

१. विकास आयोजना/कार्यक्रमलाई प्राथमिकीकरण गर्नको लागि समग्र विषयगत क्षेत्रलाई ५ क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिएको छः
(१) आर्थिक विकास (२) सामाजिक विकास (३) पूर्वाधार विकास (४) वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन (५) संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह तथा सुशासन
२. विकास आयोजना/कार्यक्रमलाई प्राथमिकीकरण गर्नको लागि ६ वटा सामान्य आधार र २ वटा क्षेत्रगत आधारहरू तय गरी सामान्य आधारलाई कुल ७० अङ्क र क्षेत्रगत आधारलाई कुल ३० अङ्क राखिएको छ।
३. कार्यक्रमलाई P_१ र P_२ गरी २ वटा प्राथमिकताक्रममा वर्गीकरण गरिएको छः
४. साधारण बजेटलाई ५ आधारमा P_१ र P_२ गरी २ वटा प्राथमिकीकरणमा वर्गीकरण गरिएको छ।
५. साधारण बजेटलाई ५ आधारमा वर्गीकरण गरिएको छ।

विकास कार्यक्रमको अङ्क प्रदान

क्र.स.	योगदान	स्तर
१	प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान गर्ने भएमा	अति उत्तम
२	अप्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान गर्ने भएमा	उत्तम
३	कम वा सामान्य योगदान गर्ने भएमा)	सामान्य
४	योगदान नपुर्याउने भएमा	न्यून

प्रत्येक स्तरको देहाय बमोजिम अंक प्रदान गरिनेछ।

अति उत्तम: श्रेणीमा पर्नेलाई अङ्क

उत्तम: श्रेणीमा पर्नेलाई अङ्क

(ग) श्रेणीमा पर्नेलाई अङ्क

(घ) श्रेणीमा पर्नेलाई शून्य अंक प्रदान गरिनेछ।

विकास कार्यक्रमको प्राथमिकीकरण (सामान्य आधार - ७० अङ्क)

क्र.स.	कूल प्राप्ति	प्राथमिकता क्रम
१	७५ वा सो भन्दा बढी अङ्क भएमा	पहिलो (P1)
२	७५ भन्दा कम अङ्क भएमा	दोस्रो (P2)

१. तीव्र, दिगो र रोजगारमूलक आर्थिक वृद्धिमा योगदान पुऱ्याउने: १५ अङ्क

क	निम्न विषयहरूमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउने - स्थानीय उत्पादन - स्थानीय आय वृद्धि	१५
ख	माथिका विषयहरूमा अप्रत्यक्ष वा उल्लेखनीय रूपमा योगदान पुऱ्याउने	१०
ग	माथिका विषयहरूमा कम वा सामान्य योगदान पुऱ्याउने	५
घ	माथिका विषयहरूमा योगदान नपुऱ्याउने	०

२. स्थानीय तहको प्राथमिकता वा तुलनात्मक लाभका क्षेत्रमा योगदानपुऱ्याउने: १० अङ्क

क	स्थानीय तहको प्राथमिकता वा तुलनात्मक लाभ भएका प्रमुख दुई क्षेत्रको उत्पादन वा आय वृद्धिमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउने	१०
ख	माथिका विषयहरूमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रूपमा योगदान पुऱ्याउने	८
ग	माथिका विषयहरूमा कम वा सामान्य योगदान पुऱ्याउने	५
घ	माथिका विषयहरूमा योगदान नपुऱ्याउने	०

३. दिगो विकासका लक्ष्यहरू प्राप्तिमा योगदान पुऱ्याउने: १० अङ्क

क	निम्न विषयहरूमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउने - दिगो विकास लक्ष्य १ (SDG 1) (सबै प्रकारका गरिबीको अन्त्य) - दिगो विकास लक्ष्य ८ (SDG 8) (पूर्ण र उत्पादनमूलक रोजगारी प्राप्ति वा वृद्धि)	१०
ख	माथिका विषयहरूमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रूपमा योगदान पुऱ्याउने	८
ग	माथिका विषयहरूमा कम वा सामान्य योगदान पुऱ्याउने	५
घ	माथिका विषयहरूमा योगदान नपुऱ्याउने	०

४. सहभागिताको अवस्था: १० अङ्क

क	निम्न क्षेत्र वा संस्थाहरू मध्ये कुनै एको सहभागिता रहने - लाभग्राही समुदाय, उपभोक्ता समूह, नागरिक समाज, सामुदायिक संस्था, गैरसरकारी संस्था वा सेवाग्राही वा - स्थानीय सरकार वा - निजी क्षेत्र	१०
ख	माथिका विषयहरूमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रूपमा योगदान पुर्याउने	८
ग	माथिका विषयहरूमा कम वा सामान्य योगदान पुर्याउने	५
घ	माथिका विषयहरूमा योगदान नपुर्याउने	०

५. समावेशीकरणमा योगदान - १० अङ्क

क. क्षेत्रीय समावेशीकरणमा योगदान: ५ अङ्क

क	शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सडक जस्ता पूर्वाधारमा सबै भन्दा पछाडी परेका वडा/बस्ती वा टोलमा सञ्चालित हुने आयोजना/कार्यक्रम	५
ख	शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सडक जस्ता पूर्वाधारमा केही पछाडी परेका वडा/बस्ती वा टोलमा सञ्चालित हुने आयोजना/कार्यक्रम	४
ग	शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सडक जस्ता पूर्वाधारमा मध्यम रहेका वडा/बस्ती वा टोलमा सञ्चालित हुने आयोजना/कार्यक्रम	३
घ	शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सडक जस्ता पूर्वाधारमा सबै भन्दा अगाडी रहेका वडा/बस्ती वा टोलमा सञ्चालित हुने आयोजना/कार्यक्रम	२

ख. सामाजिक समावेशीकरण र लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणमा योगदान: ५ अङ्क

क	दिगो विकास लक्ष्य ५ (SDG 5) सामाजिक र लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण, समानता र सशक्तीकरणलाई प्रत्यक्ष तथा उल्लेख्य रूपमा बढावा दिने	५
ख	माथिका विषयहरूमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रूपमा योगदान पुर्याउने	३
ग	माथिका विषयहरूमा कम वा सामान्य योगदान पुर्याउने	२
घ	माथिका विषयहरूमा योगदान नपुर्याउने	०

१०. आयोजनाको पूर्व कार्य प्रगति, सम्पन्न हुन लाग्ने समय वा कार्यान्वयन तयारी कार्य: १५ अङ्क

क	<p>चालु आयोजनाको लागि</p> <ul style="list-style-type: none"> - गत आ.व.को दोस्रो चौमासिकसम्मको औसत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति ८० प्रतिशत वा सो भन्दा माथि रहेको, वा - आगामी आ.व.मा आयोजना सम्पन्न हुने सुनिश्चित रहेको, वा नयाँ आयोजनाको लागि - आयोजना कार्यान्वयन तयारी कार्य पूरा भएको। 	१५
ख	<p>चालु आयोजनाको लागि</p> <ul style="list-style-type: none"> - गत आ.व.को दोस्रो चौमासिकसम्मको औसत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति ६५ प्रतिशत देखि ८० प्रतिशतसम्म रहेको, वा - आगामी दुई वर्षमा आयोजना सम्पन्न हुने सुनिश्चित रहेको, वा नयाँ आयोजनाको लागि - आयोजना कार्यान्वयन तयारी कार्य अन्तिम चरणमा रहेको। 	१०
ग	<p>चालु आयोजनाको लागि</p> <ul style="list-style-type: none"> - गत आ.व.को दोस्रो चौमासिकसम्मको औसत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति ५० प्रतिशत देखि ६५ प्रतिशतसम्म रहेको, वा - आगामी तीन वर्षमा आयोजना सम्पन्न हुने सुनिश्चित रहेको, वा नयाँ आयोजनाको लागि - आयोजना कार्यान्वयन तयारी कार्य भैरहेको। 	८
घ	<p>चालु आयोजनाको लागि</p> <ul style="list-style-type: none"> - गत आ.व.को दोस्रो चौमासिकसम्मको औसत भौतिक तथा वित्तीय प्रगति ५० प्रतिशत भन्दा कम रहेको, वा - आगामी चार वर्षसम्ममा पनि आयोजना सम्पन्न हुने सुनिश्चितता नरहेको, वा नयाँ आयोजनाको लागि - आयोजना कार्यान्वयन तयारी कार्य नभएको। 	५

आयोजना मूल्याङ्कनका क्षेत्रगत आधार (क्षेत्रगत आधार अङ्क-३०)

प्रमुख क्षेत्र तथा उपक्षेत्रहरू

प्रमुख विषय क्षेत्र	उपक्षेत्रहरू
आर्थिक विकास	कृषि, उद्योग तथा वाणिज्य, पर्यटन, सहकारी, वित्तीय क्षेत्र
सामाजिक विकास	शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाइ, संस्कृति, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण
पूर्वाधार विकास	सडक तथा पुल, झोलुङ्गे पुल, सिंचाइ, भवन तथा सहरी विकास, ऊर्जा, लघु तथा साना जलविद्युत्, वैकल्पिक ऊर्जा र सञ्चार
वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन	वन तथा भू-संरक्षण, जलाधार संरक्षण, वातावरण संरक्षण, जलवायु परिवर्तन, फोहरमैला व्यवस्थापन, जल उपन्न प्रकोप नियन्त्रण र विपद् व्यवस्थापन
संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह तथा सुशासन	मानव संसाधन विकास, संस्थागत क्षमता विकास, सेवा प्रवाहका मापदण्ड निर्धारण, सेवा प्रवाहमा विद्युतीय सूचना प्रविधिको प्रयोग, लेखा व्यवस्थापन, राजस्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन, आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली, अन्तिम लेखापरीक्षण तथा वेरुजु फछ्यौट

(अ) आर्थिक विकास क्षेत्र (कृषि, उद्योग तथा वाणिज्य, पर्यटन, सहकारी, र वित्तीय क्षेत्र)

१. चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा योगदान: ३ अङ्क

क	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउने	अति उत्तम - ३
ख	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा अप्रत्यक्ष र उच्च योगदान पुऱ्याउने	उत्तम - २
ग	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा सामान्य वा कम योगदान पुऱ्याउने	सामान्य - १
घ	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा योगदान नपुऱ्याउने	न्यून - ०

२. दिगो विकासको क्षेत्रगत लक्ष्य प्राप्तिमा योगदान: ३ अङ्क

क	निम्न विषयहरूमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्याउने - दिगो विकास लक्ष्य २ (SDG 2) को भोकमरी अन्त्य, खाद्य सुरक्षा, उन्नत पोषण प्राप्ति र दिगो कृषि प्राप्ति र दिगो कृषि प्रवर्द्धन गर्न, वा - दिगो विकास लक्ष्य ९ (SDG 9) को दिगो समावेशी औद्योगिकीकरण प्रवर्द्धन गर्न, वा वाणिज्य, पर्यटन, सहकारी, प्रवर्द्धन गर्न, वा - वित्तीय क्षेत्र प्रवर्द्धन गर्न	अति उत्तम -३
ख	माथिका विषयहरूमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रूपमा योगदान पुर्याउने	उत्तम - २
ग	माथिका सबै विषयहरूमा कम वा सामान्य योगदान पुर्याउने	सामान्य - १
घ	माथिका सबै विषयहरूमा योगदान नपुर्याउने	न्यून - ०

आ) सामाजिक विकास क्षेत्र (शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाइ, संस्कृति, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण)

१. चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा योगदान: ३ अङ्क

क	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउने	अति उत्तम -३
ख	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा अप्रत्यक्ष र उच्च योगदान पुऱ्याउने	उत्तम - २
ग	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा सामान्य वा कम योगदान पुऱ्याउने	सामान्य - १
घ	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा योगदान नपुऱ्याउने	न्यून - ०

२. दिगो विकासको क्षेत्रगत लक्ष्य प्राप्तिमा योगदान: ३ अङ्क

क	निम्न विषयहरूमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्याउने - दिगो विकास लक्ष्य ३ (SDG 3) को स्वस्थ जीवन प्राप्तिमा लागि बाल मृत्युदर न्यूनीकरण गर्न, वा - मातृ मृत्युदर न्यूनीकरण वा मलेरिया, क्षयरोग, HIV/AIDS नियन्त्रण गर्न, वा - दिगो विकास लक्ष्य ४ (SDG 4) को सबैको लागि समावेशी र गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्ति गर्न, वा - प्राथमिक एवम् माध्यमिक तहमा छात्रा: छात्रको अनुपात वृद्धि गर्न, वा - दिगो विकास लक्ष्य ६ (SDG 6) को खानेपानी र सरसफाइ सेवाको उपलब्धताको दिगो सुनिश्चितता गर्न, वा - लैङ्गिक समानता वा सशक्तीकरण गर्न, वा - संस्कृति प्रवर्द्धन गर्न,	अति उत्तम - ३
ख	माथिका विषयहरूमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रूपमा योगदान पुर्याउने	उत्तम - २
ग	माथिका सबै विषयहरूमा कम वा सामान्य योगदान पुर्याउने	सामान्य - १
घ	माथिका सबै विषयहरूमा योगदान नपुर्याउने	न्यून - ०

(इ) पूर्वाधार विकास (सडक तथा पुल, झोलुङ्गे पुल, सिंचाइ, भवन तथा सहरी विकास, ऊर्जा, लघु तथा साना जलविद्युत्, वैकल्पिक ऊर्जा र सञ्चार)

१. चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा योगदान: ३ अङ्क

क	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउने	अति उत्तम - ३
ख	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा अप्रत्यक्ष र उच्च योगदान पुऱ्याउने	उत्तम - २
ग	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा सामान्य वा कम योगदान पुऱ्याउने	सामान्य - १
घ	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा योगदान नपुऱ्याउने	न्यून - ०

२. दिगो विकासको क्षेत्रगत लक्ष्य प्राप्तिमा योगदान: ३ अङ्क

क	निम्न विषयहरूमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुर्याउने - दिगो विकास लक्ष्य ७ (SDG 7) को दिगो र आधुनिक ऊर्जा सुनिश्चित गर्न, वा - दिगो विकास लक्ष्य ९ (SDG 9) को दिगो सडक र अन्य यातायात र सिँचाई सुविधा बढाउन, वा - दिगो विकास लक्ष्य ११ (SDG 11) को सुरक्षित, सवल, समावेशी र दिगो सहर विकास गर्न,	अति उत्तम -३
ख	माथिका विषयहरूमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रूपमा योगदान पुर्याउने	उत्तम - २
ग	माथिका सबै विषयहरूमा कम वा सामान्य योगदान पुर्याउने	सामान्य - १
घ	माथिका सबै विषयहरूमा योगदान नपुर्याउने	न्यून - ०

(ई) वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्र (वन तथा भू-संरक्षण, जलाधार संरक्षण, वातावरण संरक्षण, जलवायु परिवर्तन, फोहरमैला/ढल व्यवस्थापन, जल उपन्न प्रकोप नियन्त्रण र विपद् व्यवस्थापन)

१. चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा योगदान: ३ अङ्क

क	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउने	अति उत्तम -३
ख	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा अप्रत्यक्ष र उच्च योगदान पुऱ्याउने	उत्तम - २
ग	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा सामान्य वा कम योगदान पुऱ्याउने	सामान्य - १
घ	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा योगदान नपुऱ्याउने	न्यून - ०

२. दिगो विकासको क्षेत्रगत लक्ष्य प्राप्तिमा योगदान: ३ अङ्क

क	निम्न विषयहरूमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउने - दिगो विकास लक्ष्य १३ (SDG 13) को जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र वातावरण संरक्षण गर्न, वा - दिगो विकासको लक्ष्य १५ (SDG 15) को वनको दिगो व्यवस्थापन, भूक्षयीकरणको रोकथाम, जैविक विविधताको क्षति रोक्न, वा - विपद व्यवस्थापन गर्न	अति उत्तम -३
ख	माथिका विषयहरूमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रूपमा योगदान पुऱ्याउने	उत्तम - २
ग	माथिका सबै विषयहरूमा कम वा सामान्य योगदान पुऱ्याउने	सामान्य - १
घ	माथिका सबै विषयहरूमा योगदान नपुऱ्याउने	न्यून - ०

(उ) संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह तथा सुशासन (मानव संसाधन विकास, संस्थागत क्षमता विकास, सेवा प्रवाहका मापदण्ड निर्धारण, सेवा प्रवाहमा विद्युतीय सूचना प्रविधिको प्रयोग, लेखा व्यवस्थापन, राजस्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन, आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली, अन्तिम लेखापरीक्षण तथा बेरुजु फछ्यौट)

१. चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा योगदान: ३ अङ्क

क	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउने	अति उत्तम - ३
ख	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा अप्रत्यक्ष र उच्च योगदान पुऱ्याउने	उत्तम - २
ग	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा सामान्य वा कम योगदान पुऱ्याउने	सामान्य - १
घ	चालु आवधिक योजनाको क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्य अनुरूप नतिजा प्राप्तिमा योगदान नपुऱ्याउने	न्यून - ०

२. दिगो विकासको क्षेत्रगत लक्ष्य प्राप्तिमा योगदान: ३ अङ्क

क	निम्न विषयहरूमा प्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउने - दिगो विकास लक्ष्य १६ (SDG 16) को शान्ति सुरक्षा अभिवृद्धि गर्न, वा - सुशासन अभिवृद्धि गर्न, वा - न्यायमा सबैलाई पहुँच बढाउन, वा - मानव संसाधन विकास, संस्थागत क्षमता विकास गर्न, वा - वित्तीय अनुशासन अभिवृद्धि गर्न, वा - जनसंख्या व्यवस्थापन गर्न, वा - आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली, अन्तिम लेखापरीक्षण तथा बेरुजु फछ्यौट गर्न वा - राजस्व वृद्धि र खर्च व्यवस्थापन गर्न वा - सेवा प्रवाहका मापदण्ड निर्धारण, सेवा प्रवाहमा विद्युतीय सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्न, वा - योजना तथा तथ्याङ्क प्रणालीमा सुधार र सुदृढीकरण गर्न	अति उत्तम - ३
ख	माथिका विषयहरूमा अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय रूपमा योगदान पुऱ्याउने	उत्तम - २
ग	माथिका सबै विषयहरूमा कम वा सामान्य योगदान पुऱ्याउने	सामान्य - १
घ	माथिका सबै विषयहरूमा योगदान नपुऱ्याउने	न्यून - ०

साधारण बजेटको प्राथमिकीकरण

क्र.सं.	आधार	अङ्क
१	जनतालाई प्रत्यक्ष सेवा गर्न सहयोग गर्ने	५
२	सुशासन कायम गर्न योगदान पुऱ्याउने	५
३	राजस्व वृद्धि गर्न सहयोगी कार्यहरू	५
४	विकास कार्यमा योगदान पुऱ्याउने	५
५	मानव संसाधन विकास, वातावरण संरक्षण र क्षेत्रीय सन्तुलनमा योगदान पुऱ्याउने	५
	जम्मा	२५

साधारण बजेटको भार प्रदान गर्ने तरिका

क्र.सं.	योगदान	अङ्क
१	अति उच्च सहयोग पुग्ने	५
२	उच्च सहयोग पुग्ने	३
३	सामान्य सहयोग पुग्ने	२
४	सहयोग नपुग्ने	०

क्र.सं.	कुल प्रासाङ्क	प्राथमिकता
१	१७ वा सो भन्दा बढी अङ्क प्राप्त भएमा	पहिलो (P1)
२	१७ अङ्क भन्दा कम अङ्क प्राप्त भएमा	दोस्रो (P2)

अनुसूची - ६: नयाँ आयोजनाको प्राथमिकीकरण विधि
(३.४ आयोजना प्राथमिकीकरणसँग सम्बन्धित)

क्र.सं.	मापदण्ड	परीक्षण सूचक	अंकभार
१	(क) सामान्य मापदण्ड	आर्थिक-सामाजिक विकासमा सघाऊ पुर्याउने गरिबी निवारणमा योगदान	१०
२		दिगो विकास लक्ष्य १ र ८ मा पुर्याउने योगदान (गरिबी निवारण र आर्थिक विकास)	१५
३		सहभागिता (नागरिक समाज, समुदाय, गैर सरकारी संस्था, सेवाग्राही, संघ, प्रदेश र स्थानीय तह)	५
४		समावेशिता	१५
		क्षेत्रीय सन्तुलन/समावेशिता (५०%)	५
		सामाजिक र लैङ्गिक सन्तुलन/समावेशिता (५०%)	१०
५		आयोजना तत्परता (कार्यान्वयनको योग्यता)	२०
		चालु आयोजनाको हकमा-कार्यान्वयनको अवस्था (१००%)	
		नयाँ आयोजनाको हकमा- तत्परताको अवस्था (१००%)	
६	(ख) विषय क्षेत्रगत मापदण्ड	विषय क्षेत्रगत लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त गर्नमा योगदान	२०
		दिगो विकास लक्ष्यका विषय क्षेत्रगत लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त गर्नमा योगदान	१५
कुल अंकभार			१००

आयोजना तत्परता मूल्याङ्कनले आयोजना कार्यान्वयनमा जानका लागि योग्य छ/छैन भन्ने कुराको मूल्याङ्कन गर्दछ। देहायका विभिन्न ७ परीक्षण सूचकका आधारमा आयोजनाको मूल्याङ्कन गरी आयोजना कार्यान्वयन योग्य छ/छैन भन्ने निकर्षो ल गर्दछ।

नयाँ आयोजनाको तत्परता मूल्याङ्कन विधि

क्र.सं.	परीक्षण सूचक	अंकभार (प्रतिशत)=क	प्राप्त अंक (० अर्थात् १) मापदण्ड पूरा गरे १ नगरे ० दिने = ख	प्राप्त अंक भार= क*ख
१	पूर्व-सम्भाव्यता/सम्भाव्यता अध्ययन वा विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन सम्पन्न गरेको	३०		
२	आयोजनाको नतिजा खाका तयार पारेको	५		

क्र.सं.	परीक्षण सूचक	अंकभार (प्रतिशत)=क	प्राप्त अंक (० अर्थात् १) मापदण्ड पूरा गरे १ नगरे ० दिने = ख	प्राप्त अंक भार= क*ख
३	आयोजनाको लागि रकमको व्यवस्थापन वा स्रोतको प्रतिबद्धता भएको	१०		
४	जग्गा प्राप्त/अधिग्रहण सम्पन्न भएको	२५		
५	वातावरणीय अध्ययन सम्पन्न गरेको	१५		
६	आयोजना कार्यान्वयन योजना तयार गरेको	१०		
७	आयोजना अनुगमन र मूल्याङ्कन योजना तयार पारेको।	५		
कुल अंकभार/प्राप्त अंक		१००		

अनुसूची- ७: आयोजना विश्लेषण प्रक्रिया
(३.४ आयोजना प्राथमिकीकरणसँग सम्बन्धित)

१. आयोजनाको लगानी योग्यता र औचित्यता मापनको आधार
२. आयोजना छनौट (स्वीकृत वा अस्वीकृत गर्ने औजार)
३. विधि:
 - ✗ आर्थिक औचित्यता
 - ✗ लागत लाभ विश्लेषण
 - ✗ लागत प्रभावकारिता
- क. **आर्थिक विश्लेषण**
 - ✗ आयोजनाको उद्देश्य
 - ✗ आर्थिक औचित्यता
 - ✗ आर्थिक लागत विश्लेषण
 - ✗ लाभ मापन गर्न सकिने आयोजना
 - ✗ लाभ मापन गर्न नसकिने आयोजना
 - ✗ लागत लाभ विश्लेषण
 - ✗ लागत प्रभावकारिता विश्लेषण (न्यूनतम लागत)
 - ✗ निष्कर्ष र सुझाव
- ख. **लागत लाभ विश्लेषण**
 - ✗ आयोजना हुँदा र नहुँदाको अवस्था
 - ✗ विश्लेषण विधि
 - ✗ आर्थिक खुद वर्तमान मूल्य (Economic Net Present Value)
 - ✗ आर्थिक आन्तरिक प्रतिफल दर (Economic Internal Rate of Return)
 - ✗ लागत लाभ अनुपात (Cost Benefit Ratio)
 - ✗ सम्वेदनशीलता विश्लेषण (Sensitivity Analysis)
 - ✗ वितरणात्मक विश्लेषण (Distributive Analysis)
- ग. **वित्तीय विश्लेषण**
 - ✗ आयोजनाको पुँजीगत लगानी, सञ्चालन र वित्तीय लागत अनुमान
 - ✗ राजस्व सिर्जना गर्ने आयोजना
 - ✗ राजस्व अनुमान
 - ✗ लागत लाभ विश्लेषण
 - ✗ राजस्व सिर्जना नगर्ने आयोजना
 - ✗ वित्तीय दिगोपना विश्लेषण
 - ✗ निष्कर्ष र सुझाव